

ВИЛЕНСКИЙ ВѢСТНИКЪ KURYER WILEŃSKI

ВЫХОДИТЬ

по Вторникамъ, Четвергамъ и Субботамъ.

Продолжа: Россия.
В Вильно. — 10
З прессы. — 12
Полночь:
В Вильно. — 5
З прессы. — 6

Квартал:
В Вильно. — 3
З прессы. — 3 к. 50
Минус. — 1
За вѣреніе 40 літ огло-
шенія платі сія к. в. 17.

ВЫХОДИТ

we Wtorki, Czwartki i Soboty.

Rok 1863.

СОДЕРЖАНІЕ.

Вильно. — Часть официальной: Объявление Государя Императора. Служебные объявления. Орна. Депешы и меморандумы вице-канцлера князя Горчакова.

Иностран. нов.: Телегр. депешы. Австрия, письмо из Лондона.

Литер. отд.: Текущая изв. Смесь. изв. Кенигсберга. Объявления.

В И Л Н О.

Мы уже несколько раз сообщали о значительном числе заблудших, постоянно возвращающихся, в разных мѣстах, изъ мятежническихъ шаекъ, съ искренними чувствами раскаянія. Несколько разъ уже мы говорили о приведеніи подобныхъ лицъ къ присягѣ въ г. Вильнѣ. Но еще ни разу не были мы свидѣтелями такого торжественнаго и потрясающаго души сѣбища, какъ въ минувшее воскресенье, 15 сентября. Въ этотъ день римско-католическій соборъ св. Станислава, наполненъ былъ многими тысячами народа. Св. литургію совершалъ, соборный, заступающій мѣсто епархіальнаго епископа, председатель вилленскаго капитула, прелатъ-препозитъ Іосифъ Бовкевичъ. Въ пресбитеріумъ присутствовали, кромѣ соборнаго капитула, канониковъ-коадьюторовъ, и всего каедральнаго духовенства, а равно полнаго состава духовной семинаріи, — господинъ начальник губерніи и многие другіе высшіе военные и гражданскіе чины и дворяне. По окончаніи богослуженія вышли на средину, предъ аналоемъ со крестомъ и святыми евангеліемъ, шестнадцать человекъ, возвратившихся изъ мятежническихъ шаекъ и просившихъ о помилованіи; въ числѣ ихъ былъ одинъ священнослужитель. Вотъ имена ихъ: ксендзъ Стасевичъ, законоучитель Кейданской гимназіи, маг. бог.; дворяне: Владиславъ Казиміровъ Савицкий, Станиславъ Сильвестровъ Шарскій, Адамъ Устиновъ Виоровскій, Константинъ Антоновъ Кибортъ, Казиміръ Андреевичъ Лютицкий, Федоръ Людвиговъ Контковскій; Адамъ Толочко, канцеляр. служитель; Матвій Егоровъ Лункевичъ, Вилленскій гражданинъ; Адамъ Кленовскій, фельдшерскій ученикъ; мѣшане: Осипъ Павловскій, Осипъ Богдзевичъ; Владиславъ Глебовичъ, однодворецъ; крестьяне Осипъ Милуштинъ, Янъ Кацюнель и Илдефонсъ Крѣдинскій. Прелатъ Бовкевичъ подошелъ къ нимъ произнеся краткую, но трогательную и сильную, вполне соответствующую важности совершающагося событія рѣчь, объяснивъ имъ всю важность подобной присяги послѣ совершеннаго уже разъ ими клятвеннаго обѣщанія, а потомъ прелатъ Бовкевичъ прочелъ такое для остальныхъ 15 человекъ, послѣ чего, когда всѣ они исполнили присягу, господинъ Начальникъ губерніи объявилъ имъ всемілостивѣйшее ГОСУДАРЯ ИМПЕРАТОРА прощенье, выразивъ надежду, что они поймутъ оказываемую имъ милость и постараются вознаградить свои заблужденія и проступки противъ законной власти и собственной совѣсти. Торжественна была эта минута, трогательны были поздравленія присутствующихъ. Глубока и не притворна благодарность за великую милость МОНАРХА, возвращающую потерянныхъ для общества на путь мирной гражданской дѣятельности, возвращающую священнослужителя къ Алтарю Господнему, къ истинному его призванію, — къ молитвѣ, любви и благочестію.

Изъ собора всѣ исполнившие присягу 16 человекъ вышли совершенно свободными и сдѣлано распоряженіе о водвореніи ихъ на прежнія мѣста жительства.

Сегодня мы помѣщаемъ меморандумъ князя Горчакова. Важный этотъ документъ завершаетъ дипломатическія ноты по дѣламъ Польши. Какъ дополнение къ нему, мы приведемъ въ слѣдующемъ номерѣ, статью Journal de St. Petersburg. Въ этой статьѣ обращаетъ особенное вниманіе высказанная мысль, что въ Россіи развитіе гражданской и политической жизни совершается правильнымъ образомъ и правительство не уклонялось и неуклоняется отъ предположенныхъ цѣлей, которыя достаточно ясны изъ всего хода совершенныхъ и совершающихся реформъ.

Послѣднія депешы и меморандумы князя Горчакова самые замѣчательные политическіе документы

послѣдняго времени. Поэтому, полагаемъ, читателямъ нашимъ будетъ не безъ интересно узнать мнѣнія по этому предмету главнѣйшихъ какъ русскихъ, такъ и иностранныхъ органовъ.

Начнемъ съ Московскихъ Вѣдомостей, которые такъ много занимаютъ Польскимъ вопросомъ.

Вотъ что говоритъ эта газета: „Блистательное изложеніе польскаго вопроса въ меморандумѣ князя Горчакова, находящемся теперь предъ глазами читателей, бросаетъ яркій свѣтъ на первый источникъ тѣхъ затрудненій, съ которыми мы теперь боремся. Историческія данныя, сопоставленныя въ этомъ документѣ, заключаютъ въ себѣ важныя уроки политической мудрости. Между Европой и Россіей стоитъ теперь вопросъ о Польшѣ: какъ возникъ этотъ вопросъ, кто его поставилъ, кто его создалъ? Вопросъ этотъ, мы видимъ, не на радость Россіи, не въ пользу ей; мы видимъ какія для нея трудности заключаются въ этомъ вопросѣ; мы видимъ, сколькихъ бѣдствій былъ онъ виною, и сколькихъ бѣдствій быть можетъ станеть виною. Мы видимъ, что вопросомъ этимъ другія державы пользуются какъ готовымъ орудіемъ, чтобы въ разныхъ видахъ своихъ тревожить, обезсилить и унижать наше отечество. Мы видимъ, что этотъ вопросъ есть наша слабость и что онъ есть сила нашихъ враговъ. Очевидно, что создать этотъ вопросъ могли только враги Россіи. И дѣйствительно, его создали враги, — враги скрытые, враги дѣйствующіе потаенными путями, — самые опасные и самые злые изъ всѣхъ враговъ, какіе только могутъ быть у человека, или у цѣлаго народа, у цѣлаго государства, — враги дѣйствующіе издали, но тихоньку, шагъ за шагомъ, мѣняя личины, прикидываясь нашими друзьями, служа намъ, угождая намъ, занимаясь нашими дѣлами, играя на нашемъ сердцѣ и извлекая изъ него искупоурукою dobroglasne аккорды великодушія, рыцарства, самоотверженія и тому подобныхъ мотивовъ. Да сохранить насъ Богъ отъ этихъ враговъ, отъ этихъ друзей, съ сладкою физиономіей и вкрадчивымъ голосомъ! Да пошлетъ намъ Богъ и на нынѣшнія и на грядущія времена, враговъ истинныхъ, настоящихъ враговъ, добрыхъ, открытыхъ враговъ, такихъ враговъ, которые не казались бы друзьями.“

Въ Русскомъ Инвалидѣ между прочимъ сказано:

„Къ чему стремилась европейская дипломатія? Она явилась посредникомъ между революціонными элементами, возбужденными во имя самыхъ несправедливыхъ замысловъ, хотѣвшими поколебать всѣ существующія между народными отношеніями, и законнымъ правительствомъ, которое представило цѣлый рядъ доказательствъ готовности своей идти рука объ руку съ требованіями времени и прогрессивными стремленіями народовъ. Правительство это она хотѣла выставить жестокимъ, попирающимъ самые священные законы справедливости, а въ революціонной партіи видѣло только проявленіе гуманности, высокихъ и либеральныхъ побужденій. Нечего удивляться, что до такой степени странный взглядъ не могъ разсчитывать на успѣхъ, ибо факты опровергали его на каждомъ шагѣ. По мѣрѣ того, какъ развивалось польское движеніе, оно выказало тѣмъ, чѣмъ было на самомъ дѣлѣ, — т. е. движеніемъ въ высшей степени анархическимъ, безумнымъ, главнымъ подспорьемъ котораго служилъ терроръ, предъ которымъ блѣднѣетъ даже терроръ французскаго революціоннаго комитета 1793 года, ибо тотъ посылалъ на плаху свои жертвы, но крайней мѣрѣ, съ соблюденіемъ какихъ нибудь легальныхъ формъ, а этотъ лишаетъ ихъ жизни чрезъ посредство наемныхъ убійцъ, ихъ-за угла; въ то же самое время, это пресловутое движеніе издѣвалось надъ стараніями европейской дипломатіи найти для него какой нибудь разумный исходъ, и постоянно утверждало, что вовсе не къ тому стремится и вовсе не то имѣеть въ виду. Съ другой стороны, вокругъ правительства, противъ котораго раздавались воли приверженцевъ польской революціи, соединились дружно весь русскій народъ, безъ различія сословій и отбѣнокъ мнѣній. Чѣмъ объяснить такое знаменательное явленіе? Чѣмъ объяснить это безпредѣльное довѣріе общества къ той самой власти, которую Европа представляла какимъ-то заклятымъ врагомъ прогресса, и свободы? Заграничные доброжелатели Россіи, не имѣющие понятія объ ея исторіи и современномъ положеніи, видятъ въ этомъ лишь доказательство неразвитости русскаго народа, но мы напротивъ, приветствуемъ здѣсь залогъ того, что самосознаніе нашего народа сдѣлало огромный шагъ впередъ и не можетъ быть сбито съ толку. Не живши еще многосторонню по-

T R E S C

Вильно. — Чрѣдъ уѣздова. Wyjazd Cesarza Jego Mości. O głoszenia służbowe. Orsza. Depesze i memorandum księcia Gorczakowa.

Wiadomości zagraniczne. Depesze telegraficzne. Austria. List z Londynu.

Dział literacki: Wiad. bież., Rozm., z Królewca. Ogłoszenia.

W I L N O.

Donosiliśmy już nieraz o znacznej liczbie zbłąkanych wracających ustawicznie z różnych miejsc z band powstańczych ze szczeremi uczuciami skrucy. Mówiliśmy już razy kilka szczegółowo o doprowadzeniu do przysięgi takich indywidualności w Wilnie, lecz ani razu jeszcze nie byliśmy świadkami tak uroczystego i wzruszającego widoku jak przeszłej niedzieli d. 15 września. W dniu tym, katedra rzymsko-katolicka ś-go Stanisława, napełniona była tysiącami ludu. Mszę świętą celebrował pontyfikalnie zastępujący miejsce biskupa djecezałnego, przezydujący w wileńskiej kapitule prałat prepozyt Józef Bowkiewicz. W prezbiterjum znajdowali się i towarzyszyli obrzędowi, oprócz kapituły, kanoników, koadjutorów i całego katedrałnego duchowieństwa, jak również i całego kleru seminarjum, pan naczelnik gubernji i wiele innych wojskowych i cywilnych urzędników i obywateli. Po skończeniu nabożeństwa szesnaście osób, które wróciły z band powstańczych i prosiły przebaczenia, stanęły u stopni ołtarza przed krzyżem i św. Ewangelią; w liczbie ich był jeden kapłan. Oto ich imiona: ksiądz Stasiewicz kapłan kiejański gimnazjum, mag. teol.; szlachta: Władysław syn Kazimierza Sawicki, Stanisław syn Sylwestra Szarski, Adam syn Justyna Wnorowski, Konstanty syn Antoniego Kibort, Kazimierz syn Andrzeja Lutyński, Teodor syn Ludwika Kątkowski Adam Tołłoczko kancelista, Mateusz syn Jerzego Łunkiewicz, hrazdanin wileński; Adam Kłowski subjekt felerera; mieszczanin Józef Pawłowski, Józef Bohdziewicz, Władysław Hlebowicz, jednodworzec Józef Miluksztis, włościanin Jan Kaciunel i Ildefons Kwaciński. Prałat Bowkiewicz przystąpił do nich i powiedział krótką lecz rzewną i najzupełniej ważną dopełniającą się aktu odpowiedzialną przemowę, objaśniając im całą ważność podobnej przysięgi, po spełnieniu już raz krzywo-przysięgi. Potem ksiądz Stasiewicz sam odczytał rotę przysięgi a prałat Bowkiewicz odczytał ją dla pozostałych 15-tu. Po czém, gdy wszyscy oni złożyli przysięgę, wówczas pan naczelnik gubernji objawił im najmiłościwsze JEHO CESARSKIEJ MOŚCI przebaczenie, wynurzywszy nadzieję, że oni pojmą okazaną im łaskę i postarają się wynagrodzić swoje błędy i wykroczenia przeciw prawnej władzy i własnemu sumieniu. Uroczystą była ta chwila, wzruszające były powinszowania obecnych. Głęboka i nieudana była wdzięczność, za wielką łaskę Monarszą, wracającą tych straconych dla społeczeństwa na drogę spokojnych obywatelskich zajęć, wracającą kapłana do Ołtarza Pańskiego, do prawdziwego powołania jego, do modlitwy, miłości i cnoty.

Z katedry wszyscy 16-tu, którzy złożyli przysięgę, wyszli zupełnie swobodni i wydane zostało rozporządzenie o osiedleniu ich na miejscach uprzedniego zamieszkania.

Dzisiaj podajemy memorandum księcia Gorczakowa. Ważny ten dokument zamyka noty dyplomatyczne w sprawie Polskiej. Jako dodatek do niego, przytoczymy w następnym numerze artykuł z Journal de St.-Petersbourg. Zwraca szczególną uwagę myśl wypowiedziana w tym artykule: że w Rosji rozwój cywilnego i politycznego życia odbywa się w sposób prawidłowy i rząd nieuchylał się i nieuchyla do zamierzonych celów, które są dostatecznie jasne przy całym postępie dokonanych i dokonywających się reform.

Ostatnie depesze i memorandum księcia Gorczakowa, stanowią najznakomitsze dokumenta polityczne

ostatniego czasu. Dla tego sądzimy, iż czytelnicy nasi z zajęciem zechcą poznać opinie w tym względzie tak rosyjskich, jako też cudzoziemskich organów.

Zacniemy od „Wiadomości Moskiewskich“, które tak wiele zajmują się kwestją polską.

Oto co powiada ta gazeta: „Znak mity wykład kwestji polskiej w memorandum księcia Gorczakowa, znajdującem się teraz przed oczami czytelników, rzuca jasne światło na pierwsze źródło tych powikłań, z którymi obecnie mamy do walczenia. Historyczne dane zestawione w tym dokumencie, zawierają w sobie ważne lekcje politycznej mądrości. Między Europą i Rosją stoi teraz kwestja o Polsce: jakim sposobem wynikała ta kwestja? kto ją postawił, kto ją stworzył? Kwestja ta widzimy nie jest pociechą dla Rosji, nie przynosi jej korzyści; widzimy jakie dla niej trudności zawierają się w tej kwestji; widzimy ilu nieszczęść była ona przyczyną, i ilu nieszczęść może stać się przyczyną. Widzimy, iż kwestji tej inne mocarstwa używają jako gotowego narzędzia, aby w rozmaitych widokach swych, trwożyć, osłabiać i poniżać naszą ojczyznę. Widzimy, że kwestja ta jest naszą słabą stroną a siłą naszych wrogów. Oczywiście, że stworzyć tę kwestję mogli tylko wrogowie Rosji. Zaiście, stworzyli ją wrogowie, wrogowie ukryci, działający tajemnymi drogami — najniebezpieczniejsi i najgorsi ze wszystkich wrogów, jakich tylko może mieć człowiek, lub cały naród, całe państwo, — wrogowie działający z dala, powoli, krok w krok, zmieniając maski, uchodząc za naszych przyjaciół, służąc nam, dogadując nam, zajmując się naszymi sprawami, wygrywając na naszym sercu i wydobywając z niego sztuczną ręką dźwięczne akordy wspaniałomyślności, ryceństwa, zaparcia się i tym podobnych motywów. Oby zachował nas Bóg od takich wrogów, od takich przyjaciół ze słodką fizjonomją i przymilającym się głosem. Oby zesłał nam Bóg na obecne i przyszłe czasy wrogów prawdziwych, rzeczywistych wrogów, dobrych, otwartych wrogów, takich wrogów, którzy by się nieodzawali przyjaciółmi.“

W Inwalidzie rosyjskim między innemi powiedziano:

„Do czego zdążała dyplomacja europejska? Stała ona pośrednikiem między żywiołami rewolucyjnymi, w imię najbardziej niedających się urzeczywistnić zamysłów, chcącemi zachwiać wszystkie istniejące stosunki między-narodowe i rząd prawny, który przedstawiał cały szereg dowodów gotowości swęj postępowania ręką w rękę z wymaganiami czasu i postępowemi dążnościami narodów. Rząd ten ona chciała wystawić okrutnym, gwałcącym najświętsze prawa sprawiedliwości, a w rewolucyjnej partji widziała tylko przejawy ludzkich, wysokich i liberalnych pobudek. Niemamy co się dziwić, iż tak dalece dziwny pogląd nie mógł rozliczać na powodzenie, gdyż fakta zaprzeczali mu na każdym kroku. W miarę tego jak się rozwijał ruch polski, takowy okazał się nareszcie tēm, czēm był w rzeczywistości, — t. j. ruchem w najwyższym stopniu anarchicznym, którego szaloną główną podporą służył terroryzm, przed którym nawet błędnie terroryzm francuzkiego rewolucyjnego komitetu w 1793 roku, gdyż ów wysłał swe ofiary na rozstrzelanie, przynajmniej z zachowaniem jakiegokolwiek form legalnych, a ten pozbawia ich życia przez najemnych zabójców, z za węgla; jednocześnie też sławny ten ruch przydrwiwał ze starań dyplomacji europejskiej wynaleźć dlań jakieś rozumne wyjście i stale przekonywał, iż wcale nie do tego zmierza, nie to ma na celu. Z drugiej strony, w około rządu, przeciw któremu wzniosły się skargi zwolenników rewolucji polskiej złączył się nierozdzielnie cały naród rosyjski bez różnicy stanów i odcieni zdań. Czēm wytłumaczyć taki znakomity objaw? Czēm wytłumaczyć tę nieograniczoną ufność społeczeństwa do tej samej władzy, którą Europa przedstawiała jakimś zaklętym wrogiem postępu i swobod? Zagraniczni żywciliwy Rosji, niemaąc wyobrażenia o jej historji i współczesnym stanie, widzą w tēm tylko dowód nierozwinięcia narodu rosyjskiego, lecz my przeciwnie witamy tutaj rękojmnię tego, że przeświadczenie narodu naszego zrobiło ogromny krok naprzód i nie może być zbite z tropu. Nie żyjąc jeszcze wszechstronnie politycznym ży-

литическою жизнью, онъ былъ, однако такъ счастливъ, что рано убѣдился въ одной несомнѣнной политической истинѣ, въ той истинѣ, что совершенно прочны и долговѣчны не тѣ права, не тѣ льготы, которыя являются плодомъ насильственныхъ потрясеній, а которыя зиждутся на взаимномъ доверіи между обществомъ и властью.

Дальше газета Голосъ говоритъ слѣдующее: „Въ этихъ депешахъ насъ поражаетъ прежде всего безсиліе европейской мысли выработать что нибудь истинное, доброе, прочное; насъ поражаетъ, дальше, страшный контрастъ между желаніемъ и исполненіемъ, между стремленіемъ къ цѣли и достигнутымъ результатомъ. Такъ, во-первыхъ, для всѣхъ очевидно теперь, что шестилѣтнимъ ходатайствомъ своимъ о Польшѣ державы европейскія не только не принесли Польшѣ никакой пользы, а, напротивъ, удесятерили ея бѣдствія, хотя безъ сомнѣнія, никто не станетъ отвѣчать, что ходатайство вытекало изъ искренняго желанія добра Польшѣ. Многозначительный урокъ для Европы! Она должна убѣдиться теперь, какой страшный трагическій фатумъ лежитъ на ея дѣйствіяхъ: ей повидимому, отгазано судьбою въ счастливомъ достиженіи цѣлей ея стремленій; начесть она какое-нибудь дѣло — глядишь, выйдетъ совсемъ не то, чего она хотѣла. У насъ, напротивъ достиженіе цѣли всегда соответствуетъ болѣе или менѣе нашимъ желаніямъ. Вотъ хотя бы и въ настоящемъ случаѣ: мы пожелали, чтобъ Европа не мѣшалась въ наши дѣла; и достигли этого — Европа не будетъ мѣшаться; сегоднѣшнія газеты уже наполнены извѣстіями о томъ, что всѣ переговоры по польскимъ дѣламъ надобно считать поконченными, что три двора изчерпали весь запасъ своихъ доказательствъ, что имъ говорить болѣе нечего, и, во всякомъ случаѣ, что бы они ни говорили, Россія ихъ не послушаетъ. Что же это такое, какъ не сознание своего полного пораженія наголову?“

С.-петерб. Вѣд. сообщая въ главныхъ чертахъ содержанія меморандумъ князя Горчакова присовокупляю: „Этотъ важный документъ, безъ сомнѣнія, произведетъ сильное впечатлѣніе на Европу. Уже и теперь французскія газеты, знакомя съ нимъ только по короткимъ и неполнымъ телеграммамъ, затрудняются высказать свое мнѣніе о немъ, о вліяніи его на дальнѣйшій ходъ переговоровъ. Въ отзывахъ французской полуофициальной прессы, изъ которыхъ иные приводятся ниже, замѣтно кое-что замѣшательство, очевидно существующее и въ высшихъ сферахъ. Положеніе западныхъ державъ дѣйствительно критическое — остановиться трудно, идти впередъ еще труднѣе. Всего вѣроятнѣе то, что въ развитіи польскаго вопроса, какъ давно уже возмѣшало France, наступитъ промежутокъ отдыха, покоя. Обстоятельства могутъ нарушить этотъ покой, но могутъ и превратить его въ нѣчто постоянное, нормальное. О настроеніи французскаго правительства мы можемъ составить себѣ понятіе по тому характеристическому факту, что вопреки прежнимъ примѣрамъ оно запретило образованіе въ Версалѣ комитета, предназначеннаго для сбора посольствъ въ пользу Польши.“

Въ заключеніе приводимъ еще сужденія „Биржевыхъ Вѣдомостей: „Нынѣ едва ли можетъ подлежать сомнѣнію, для кого бы то ни было, что польскія смуты кончатся не войною, а еще болѣе сильнымъ противъ прежняго скрѣпленіемъ международныхъ отношеній Россіи съ главными государствами Европы, благодаря мудрой политикѣ, стойкости убѣжденій и твердости въ дѣйствіяхъ вице-канцлера князя Горчакова. Въ настоящее время, при широкомъ, быстромъ развитіи взаимныхъ сношеній, Европа все болѣе и болѣе сливается въ единое общество, въ которомъ члены его, образованные народы солидарны другъ предъ другомъ въ преслѣдованіи высшихъ интересовъ моральныхъ и вѣщественныхъ. Это европейское общество требуетъ прочнаго огражденія своихъ сложныхъ правъ и обязанностей. Потому дѣятельность правительствъ не ограничивается отдѣльными политическими сношеніями, но принимаетъ всемирно-гражданскій характеръ. Западъ смотрѣлъ на насъ недоувѣрчиво, и полагалъ, что Россія будетъ грозою для того порядка, который возникаетъ тамъ. Напрасный страхъ! Нашъ министръ иностранныхъ дѣлъ, высшій представитель нашъ предъ Европою, просвѣтитъ и разсѣялъ подобныя опасенія. Тѣмъ, конечно, онъ возвеличилъ Россію въ глазахъ просвѣщенныхъ націй, и честь и слава ему за то! Дай Богъ, чтобы русская дипломатія и въ дальнѣйшихъ дѣйствіяхъ своихъ заявляла о себѣ такимъ же образомъ, столь торжественнымъ для прогресса цивилизаціи.“

Въ Заграничной журналистикѣ официальные органы еще не высказались вполне. Увѣряютъ, что французскій министръ иностранныхъ дѣлъ, г. Друэн-де-Луи выходитъ въ отставку, собственно по поводу неудачнаго исхода переговоровъ по Польскимъ дѣламъ. Французскія газеты пускаются въ догадки, что теперь сдѣлаютъ три великія державы. А между тѣмъ въ Парижѣ ходятъ слухи, будто Австрія старается сблизиться съ Россіей. Въ Вѣнѣ отвѣтная депеша князя Горчакова какъ равно и меморандумъ произвели самое неблагоприятное впечатлѣніе. Въ Вѣнѣ надѣются, что Парижскій и Лондонскій кабинеты, коимъ одинаково нанесенъ ударъ, примутъ какія нибудь новыя мѣры; но послѣ объявленія Россіи, что она почитаетъ пренія оконченными, не съ кѣмъ и продолжать ихъ.

«Journal des Débats» въ передовой статьѣ говоритъ слѣдующее: мы отступили бы отъ принятаго нами правила размѣривать и выставять предметы въ ихъ дѣйствительномъ видѣ, если бы не отдава-

ли должной справедливости искусству, съ которымъ составленъ этотъ документъ. Князь Горчаковъ говоритъ и разсуждаетъ въ немъ, какъ настоящій политикъ. Онъ ищетъ и тотчасъ же находитъ заставляющія обстоятельнаго обсужденія, доводы, которые Россія въ состояніи представить въ пользу своего обладанія. Онъ говоритъ рѣшительнымъ тономъ, и слова его проникнуты гордостью, которая въ иностранцахъ насъ не оскорбляетъ, такъ какъ мы сами не желали бы утратить ее: и онъ высказываетъ лишь то, что отозвалось въ сердцѣ русскаго народа. Мы не сомнѣваемся въ эффектѣ, который долженъ былъ произвести этотъ документъ въ С.-Петербургѣ и Москвѣ. Мы увѣрены также, что онъ отразится и на берегахъ Вислы.

«La Presse» утвердительно говоритъ, что русскій вице-канцлеръ не могъ дѣйствовать и выражаться иначе, нежели онъ дѣйствовалъ и выражался и не смотря на все желаніе оставить нетронутыми узы сердечнаго согласія, связывавшія Францію и Россію, онъ не могъ измѣнить сущности дѣла. Г. Эмиль Жирарденъ спрашиваетъ, заступитъ ли теперь вооруженная дѣятельность мѣсто кончившейся дѣятельности дипломатической, и отвѣчаетъ отрицательно. Онъ объясняетъ, что ни Англія, ни Австрія не станутъ воевать изъ-за Польши, и потому, пока три державы будутъ дѣйствовать вмѣстѣ, нѣтъ причины опасаться войны. Упрекнувъ журналиста, продолжающаго подстрекать поляковъ, публицистъ обращается къ своей прежней тѣмѣ объ одновременномъ развитіи либеральныхъ учрежденій въ Россіи и Польшѣ.

Часть Официальная.

С.-Петербургъ, 14-го сентября.

— Въ среду, 11-го сентября, въ 9½ часовъ вечера, ГОСУДАРЬ ИМПЕРАТОРЪ изволилъ выехать изъ Царскаго села на Колпинскую станцію, съ тѣмъ, чтобы, въ 10 часовъ, отправиться по желѣзной дорогѣ въ Москву и безостановочно дальше, для предпринятаго ЕГО ВЕЛИЧЕСТВОМЪ путешествія въ Крымъ. 12 сентября въ 11 ч. утра ГОСУДАРЬ ИМПЕРАТОРЪ изволилъ прибыть въ Москву и былъ встрѣченъ у дебаркадера городскимъ начальствомъ и громаднымъ стеченіемъ городскихъ жителей. Такаго толпа стояла по всѣмъ улицамъ, по которымъ провѣзжалъ ЕГО ВЕЛИЧЕСТВО въ часовніи Иверской Божіей Матери, куда ГОСУДАРЬ ИМПЕРАТОРЪ входилъ приложиться къ чудотворному образу. Густая масса народа на Венесенской площади провожала Его восторженными криками: ура! Крики эти, умолкнувъ пока ЕГО ВЕЛИЧЕСТВО было въ часовнѣ, возобновились какъ только онъ показался; близъ стоявшія женщины кричали: Да сподобится Тебѣ Богъ, ГОСУДАРЬ! Да храни Тебя!

Затѣмъ ЕГО ВЕЛИЧЕСТВО, съвѣвъ въ коляску, изволилъ продолжать свой путь, провожаемый по всемо городу криками народа, и выехалъ въ Серпуховскую заставу, на пути въ Крымъ. (Рус. Инв. и Мос. Вѣд.)

Въ понедѣльникъ, 9-го сентября, посоль Франціи герцогъ Монтебелло, оставляющій на время свой постъ, имѣлъ честь быть принятымъ въ Царскомъ Селѣ, въ прощальной аудіенціи, Его Величествомъ ГОСУДАРЕМЪ ИМПЕРАТОРОМЪ. (Сѣв. Поч.)

— Высочайшимъ указомъ отъ 31-го августа (12-го сентября) начальникъ гражданскаго управленія, графъ Велепольскій маркизъ Мышковскій, получившій, по собственному желанію, неограниченный отпускъ за границу, Всемилостивѣе увольняется, какъ отъ вышеозначенной должности, такъ и отъ должности вице-президента государственнаго совѣта царства. (Сѣв. Поч.)

— Постановленіемъ Виленаго губернскаго правленія: испр. дожд. секретаря 1-го отд. сего правленія, кол. секр. КРЕСТНИКОВЪ утвержденъ въ настоящей должности. — Засѣдателъ отъ правленія Виленаго уезднаго суда кол. секр. ЧЕРНЯХОВСКІЙ, согласно прошенію, уволенъ отъ этой должности, и нѣмъ его опредѣленъ состоящій въ штатѣ канцлерія г. начальника губерніи кол. секр. УРНАЖЪ. — Исп. дожд. младш. поном. правленія канцлерія гражданскаго губернскаго коллег. регис. БУЙНОВСКІЙ утвержденъ въ настоящей должности. — Канцлерскій чиновникъ Симбирской уездной канторы кол. рег. ЧЕРНЫШЕВЪ и канцлерскій служитель Симбирской уголовной палаты ЗЕФИРОВЪ перемѣщены въ штатъ сего правленія.

О Р Ш А.

Поручикъ Екатеринбургскаго Гренадерскаго Его Величества полка Платинъ Будиловичъ, по произведенію надъ нимъ военному суду по полковому уголовному уголовно, оказался виновнымъ въ предводительствованіи мятежескою шайкою, дѣйствовавшей противъ войскъ въ апрѣлѣ мѣс. въ Оршанскомъ уѣздѣ, Могил. губ., за что Будиловичъ, по утвержденному приговору суда, подвергнутъ смертной казни разстрѣляніемъ 28 минувшаго августа, въ 10 часовъ утра, въ городѣ Оршѣ.

Депеша къ Императорскимъ посланъ изъ лондонскаго и французскаго дворахъ д. т. с. барону Бруноу и т. с. барону Будбергу и къ поверенному въ делахъ при английск. дворѣ д. с. с. Кноррингу. Царское Село. 26-го августа 1863 г.

Изъ депеши моей отъ сего же числа вы усмотрите, что Императорскій кабинетъ, руководимый миролюбивыми стремленіями, желаетъ воздержаться отъ продолженія полемики, которая въ глазахъ его могла бы имѣть цѣну лишь тогда, если бы она могла привести къ соглашенію.

Но депеши трехъ дворовъ и памятная записка, приложенная въ депешѣ г. Друэн-де-Луи, содержатъ въ себѣ такіе заявленія, на которыя мы тѣмъ менѣе можемъ согласиться или даже отвѣтить на нихъ молчаніемъ, что по всей вѣроятности эти бумаги предназначаются для всеобщаго свѣдѣнія.

циемъ, онъ былъ jednakże тѣмъ счастливѣе, что въ недавнее время переконалъ себя о одной нѣвѣрливой политической правдѣ, а мianowicie о тѣхъ правдѣ, что совершенно прочны и долговѣчны не тѣ права, не тѣ свободы, которые выносятся какъ оwoцъ гwałtownych wstrząszeń, lecz te które wnoszą się na wzajemnej ufności między społeczeństwem i władzą.

Далѣе журналъ Глосъ говоритъ слѣдующее:

„Въ депешахъ тѣхъ удерживаетъ насъ прежде всего нѣдодѣлство европейскій мысли, бы stworzyć coś prawdziwego, dobrego, trwałego; uderza nas dalej kontrast między pragnieniem i wykonaniem, między dążeniem do celu a osiągniętym rezultatem. Tak, naprzód, widoczną jest dla nas wszystkich rzecz, że sześciomiesięcznym staraniem swoim o Polskę, mocarstwa Europejskie nie tylko nie przyniosły Polsce żadnej korzyści, lecz przeciwnie powiększyły w dziesięciokrotność jej klęskę, chociaż bez wątplenia nikt nie zaprzeczy, że wnieście się to wypłynęło z szczerzego pragnienia dobra dla Polski. Bardzo znacząca to przestroga dla Europy! Ona powinna się przekonać teraz, jakie straszne, tragiczne fatum ciąży na jej czynnościach; widocznie los jej odmówił szczęśliwego osiągnięcia celów, do których dąży; rozpocznie rzecz jakąkolwiek, a tutaj wypada zupełnie co innego, nie to czego ona chciała. U nas przeciwnie, osiągnięcie celu odpowiada mniej więcej naszym pragnieniom. Weźmy dla przykładu chociażby i teraźniejsze zdarzenie: zapragnęliśmy, ażeby Europa nie wtrącała się w nasze sprawy, i dopiełniliśmy tego — Europa nie będzie się wtrącać; dzisiejsze dzienniki przepełnione już są wiadomościami, że wszelkie rokowania w sprawie polskiej uważać potrzeba za skończone, że trzy dwory wyczerpały już cały zasób swoich dowodów, że już nie mają nic więcej do powiedzenia, i w każdym razie, cokolwiek by mówiły, Rosja ich nie usłucha. Cóż to ma znaczyć, jeżeli nie przeświadczenie o własnej porażce na głowę.“

St. Petersburgskie Wiadomości podają w głównych zarysach treść memorandum księcia Gorczakowa, dodają: „Ten ważny dokument bez wątplenia sprawi silne wrażenie na Europie. Już i teraz dzienniki francuzkie, oznajmione z nim tylko z krótkich i niepełnych telegramów, napotykać trudność wypowiedzenia o nim swojego zdania, o jego wpływie na dalszy postęp układów. W odczłach francuzkiej, pół-urzędowej prasy, z których kilka przytaczamy niżej, widoczne jakieś zamieszanie, oczywiście istniejące w wyższych sferach. Położenie mocarstw zachodnich rzeczywiście krytyczne, zatrzymać się trudno, iść naprzód trudniej jeszcze. Najprawdopodobniej, że w rozwoju kwestji polskiej, jak dawno już głosiła France, nastąpi przerwa wytchnienia, spokoju. Okoliczności mogą zakłócić ten spokój, lecz mogą go też zamienić w coś stałego, normalnego. O usposobieniu rządu francuzkiego można stworzyć sobie pojęcie z tego charakterystycznego faktu, że wbrew uprzednim przykładowi zabronił utworzenia w Wersalu komitetu, przeznaczanego dla zbierania składek na korzyść Polski.“

Na zakończenie przytaczamy jeszcze sąd Giełdowych Wiadomości: „Obecnie zaledwie wątpliwą być może rzeczą dla kogokolwiek bądź, że polskie zachwyczenia skończą się nie wojną, lecz większym jeszcze niż uprzednio wzmożeniem międzynarodowych stosunków Rosji z głównymi państwami Europy, dzięki mądrej polityce, stałości przekonań i stałości w postępowaniu podkanclerzego księcia Gorczakowa. W obecnym czasie, przy rozległym, szybkim rozwoju wzajemnych stosunków, Europa coraz bardziej zlewa się w jedno społeczeństwo, w którym członkowie jego, narody ukształcone, solidarne są przed sobą wzajemnie, w dążności do celów wyższych, moralnych i rzeczowych. To społeczeństwo europejskie wymaga mocnej osłony swoich wielorakich praw i obowiązków. Dla tego więc działalność rządów nie ogranicza się odrębnymi politycznymi stosunkami, lecz przyjmuje wszechświatowy obywatelski charakter. Zachód patrzy na nas z niedowierzaniem i mniemaniem, że Rosja będzie groźną dla porządku rzeczy, jaki się tam wynurza. Próżna obawa! Nasz minister spraw zagranicznych, wyższy nasz przedstawiciel wobec Europy, wyjaśnił i rozproszył te obawy. Przez to naturalnie on podniósł Rosję w oczach naradów oświeconych, cześć i chwała mu za to! Bogdajby, rosyjska dyplomacja i w dalszych czynnościach swoich głosiła o sobie w podobny sposób, tak uroczysty dla postępu cywilizacji.“

W dziennikarstwie zagranicznym, organa urzędowe nie wypowiedziały jeszcze swego ostatniego słowa. Zapewniają, że francuzki minister spraw zagranicznych, p. Drouyn de Lhuys, podaje się do dymissji, właściwie z powodu niepowodzenia układów w sprawie polskiej. Dzienniki francuzkie puszczaają się jeszcze na pole domysłów, co uczynią trzy wielkie mocarstwa na korzyść Polski. A tymczasem w Paryżu krążą pogłoski, jakoby Austria stara się zbliżyć z Rosją. W Wiedniu odpowiedź księcia Gorczakowa jak również i memorandum sprawiły najniekorzystniejsze wrażenie. W Wiedniu spodziewają się, że dwory Paryzki i Londyński, którym jednakowo zadany został cios, przedsięwzją jakieś nowe środki; lecz po wypowiedzeniu ze strony Rosji, że ona uważa rokowania za skończone, nie ma z kim prowadzić je dalej.

„Journal des Débats.“ we wstępnym artykule powiada co następuje: „Mybysmy odstąpili od przyjątego przez nas prawidła przy roztrząsaniu i okazywaniu przedmiotów w ich rzeczywistym kształcie, jeśli byśmy nie oddali sprawiedliwości sztuce, z jaką ułożony został ten dokument. Książę Gorczakow mówi i rozważa w nim, jako istotny polityk. On wyszukuje i natychmiast znajduje zasługujące na kategoryczne rozważenie, dowody, jakie Rosja jest w stanie złożyć na korzyść swego posiadania. On mówi tonem stanowczym i słowa jego przepełnione są dumą, która w cudzoziemcach i as nieobrazą, ponieważ mybysmy sami nie życzyli jej stracić, i wypowiada to tylko, co się odezwalo w sercu narodu rosyjskiego. My niewątpimy o wrażeniu, jakie powinien był sprawić ten dokument w Petersburgu i Moskwie. Jesteśmy pewni, że ono odezwie się też na brzegach Wisły.“

„La Presse“ stanowczo powiada, iż podkanclerz rosyjski nie mógł działać i wyrazić się inaczej jak działał i wyrażał się, i niezważając na całe życie zostawił niekietnieniami węzły serdecznej zgody łączącej Francję i Rosję, on nie mógł zmienić istoty rzeczy. P. Emil Girardin zapytuje, czy zajmie teraz miejsce ukończonej działalności dyplomatycznej, zbrojna działalność, i daje odpowiedź przeczącą. Tłumaczy on, iż ani Anglia ani Austria nie będą prowadzić wojny za Polskę, i dla tego, dopóki trzy mocarstwa będą działać wspólnie, niemasz powodu do obawy o wojnę. Wymówiwszy dziennikom nieustającym podburzać Polaków, publicysta powraca do swego uprzedniego tematu o jednoczesnym rozwoju liberalnych instytucji w Rosji i Polsce.

Część Urzędowa.

St.-Petersburg, 14 września.

— We środę 11 września CESARZ JEGO MOŚĆ raczył wyjechać z Carskiego-Sioła do Kolpińskiej stacji, z tē, aby o 10 godzinie odjechać koleją żelazną do Moskwy i niezatrzymując się dalej, dla przedsięwziętej przez JEGO CESARSKĄ MOŚĆ podróży do Krymu.

12 września o godzinie 11-jej z rana CESARZ JEGO MOŚĆ raczył przybyć do Moskwy i został spotkany na debarkaderze przez miejską zwierzchność i ogromny zbiór mieszkańców miasta. Takż tłum stał na wszystkich ulicach, przez które jechał NAJJAŚNIEJSZY PAN do kaplicy Iwerskiej Matki Boskiej, dokąd CESARZ JEGO MOŚĆ wchodził dla ucałowania cudownego obrazu. Gsta masa ludu na Woskresieńskim placu towarzyszyła Jemu uniesionymi okrzykami „ura.“ Okrzyki te zamiknąwszy, poki JEGO GESARSKA MOŚĆ był w kaplicy rozpoczęły się znowu, jak tylko On ukazał się; blisko stojące kobiety krzyczały:

Niech Cię Bóg prowadzi, CESARZU!
Niechaj on Cię Bóg zachowa!
Następnie NAJJAŚNIEJSZY PAN usiadłszy do karety, raczył odbywać dalszą drogę, przeprowadzany po całym mieście okrzykami ludu i wyjechał przez Sarpuchowską rogatkę w drogę do Krymu.

(Inw. Ros. i Mosk. Wlad.)

— W poniedziałek, 2 września, poseł Francji książę Montebello, rzucając czasowię swoje stanowisko, miał zaszczyt być przyjętym w Carskim Siole, na pożegnalną audjencję, przez JEGO CESARSKĄ MOŚĆ. (Pocz. pół.)

— Najwyższym rozkazem z 31 sierpnia (12 września) naczelnik cywilnego zarządu hrabia Wielopolski margrabia Myszkowski, który otrzymał na własne życzenie, nieograniczony urlop za granicę, Namilościwiei uwalnia się tak od wyz rzezonego obowiązku, jako też od obowiązku wice-przewodzący rady państwa w Królestwie. (Pocz. Półn.)

— Przez postanowienia wileńskiego rządu gubernialnego, peł. ob. sekretarza i wyda. tegoż rządu sek. kolleg. KRESTNIKOW został zatwierdzony w obecnym obowiązku. Assessor od rządu wileńskiego sądu powiatowego sek. kol. CZERNIACHOWSKI, na własną prośbę uwalnia się od tego obowiązku, a na jego miejsce mianuje się liczący się w etacie b-ora p. naczelnika gubernji sek. kol. URNAZ. Pełn. ob. młodsz. pomocn. radcy biura gubernatora cywilnego reg. kol. BUJNOWSKI zatwierdza się w tymże obowiązku. Urzędnik kancelaryjny Symbirskij oddziałowego kantoru, reg. kolleg. CZERNYSZEW i kancelista Symbirskiej kryminalnej izby ZEFIRÓW wliczeni do etatu tegoż rządu.

O R S Z A.

Porucznik Ekaterynostawskiego grenadjerskiego JEGO CESARSKIEJ MOŚCI pułku Ignacy Budziłowicz, w skutek odbytego nad nim sądu wojennego według polowego kodeksu karnego, okazał się winnym dowództwa bandą powstańczą, która działała przeciw wojskom w m-cu kwietniu w p-cie orszańskim gub. mohyl., za co Budziłowicz, na zasadzie utwierdzonego wyroku, sądu pólnot karej śmierci przez rozstrzelanie 28 upłynionego m. sierpnia o godz. 10 rano w mieście Orszy.

Depesza podkanclerzego księcia Gorczakow do pp. baronów von Brunnow i Budberg, tudzież do p. von Knorring, z Carskiego-Sioła dnia 26 sierpnia 1863.

Uwzględniłem już przez dzisiejszą moją depeszę, że gabinet Cesarski, powodowany pragnieniem zgody, wstrzymuje się od dalszej polemiki, nie mającej wartości w jego oczach, chyba gdyby mogła doprowadzić do porozumienia.

Wszakże, gdy depesze trzech dworów i memorandum przyłączone do depeszy pana Drouyn de Lhuys, zawierają niektóre twierdzenia, nie możemy ich przyjąć, albo zupełnie pominiąć milczeniem, tēbardziej, że prawdopodobnie przeznaczone są do jawności.

Вызванные этими заявлениями замѣчания изложены мною въ особой у сего прилагаемой запискѣ.

Она послужитъ вамъ руководствомъ при объясненіяхъ, и если вы признаете удобнымъ и полезнымъ, то можете прочесть ее г. министру иностранныхъ дѣлъ.

МЕМОРАНДУМЪ.

Державы, выразившія с.-петербургскому кабинету свои желанія и мнѣнія относительно происходившихъ въ Царствѣ польскомъ беспорядковъ, приняли за основаніе трактатъ 1815 года.

По всѣмъ существующимъ правиламъ международнаго права и даже въ силу новѣйшаго принципа невмѣшательства, ихъ дипломатическія дѣйствія и не могли бы имѣть другаго основанія.

И такъ, обсужденіе всѣхъ вопросовъ о правѣ, касающихся до Царства польскаго, должно заключаться единственно въ предѣлахъ этого трактата.

Трактаты должны быть объясняемы по ихъ буквальному смыслу и по ихъ духу.

Хотя въ редакціи трактата 1815 г. замѣчается нѣкоторая сдержанность, принятая изъ уваженія къ различнымъ мнѣніямъ и для согласія разнообразныхъ интересовъ, тѣмъ не менѣе выраженія его на столько опредѣлительны, что допускаютъ разнорѣчивыя толкованія лишь въ извѣстномъ опредѣленномъ кругу.

Если же хотѣть, для поясненія смысла постановленій этого трактата, дѣлать выводы изъ того духа, которыми онъ проникнутъ, то объ немъ нужно судить на основаніи тѣхъ идей и отношеній, которыми преобладали въ моментъ заключенія трактата, а отнюдь не тѣхъ, которыми желали бы нынѣ дать перевѣсъ.

Посмотримъ же, въ какомъ положеніи представлялся вопросъ герцогства варшавскаго на конгрессѣ.

Въ 1812 году, Россія завоевала и заняла Герцогство варшавское исключительно своимъ оружіемъ, въ силу безспорнаго права войны. Оно было отторгнуто отъ Саксоніи, союзницы той державы, къ которой Россія находилась въ открытой борьбѣ.

Она тѣмъ болѣе могла считать герцогство законнымъ и беззавѣстнымъ завоеваніемъ, что оно не только было театромъ войны, но и принимало въ ней дѣятельное участіе, явившись въ первыхъ рядахъ враговъ Россіи; оно выставило значительныя вспомогательныя силы державѣ, вторгнувшейся въ предѣлы имперіи, и служило этой державѣ опорою, пою точкою. Россія имѣла слѣдовательно полное основаніе, какъ съ точки зрѣнія нравственно-политической, такъ и по праву, желать устраниненія навсегда этой постоянной угрозы ея спокойствію.

Два соображенія остановили однако же Императора Александра I-го.

Во первыхъ, во вѣрности поляковъ онъ видѣлъ болѣе до нравственное, которое, для своего искорененія, требовало не дѣйствій мѣры матеріальныхъ.

По законамъ человечества, каждое поколѣніе дѣйствуетъ, подъ вліяніемъ чувствъ и стремленій, забываемыхъ поколѣніемъ послѣдующимъ, которое, смотря на вещи съ другой точки зрѣнія, часто разрушаетъ все сдѣланное его предшественниками. Императоръ Екатерина II, царствовавшая въ эпоху болѣе близкую къ великой борьбѣ между Польшею и Россіею, проникнутая преданіями этой распри и протекавшими изъ нея обязанностями, бывшая свидѣтельницей бѣдствій этой борьбы, была доведена до политики раздѣла Польши какъ до неумолимой необходимости. Императоръ Александръ I, видѣвшій послѣдствія этой политики, приписывавъ раздраженіе и волненіе поляковъ исключительно раздѣлу и остановился на мысли исправить это положеніе вещей.

Эта мысль, родившаяся еще въ его молодости, росла вмѣстѣ съ нимъ; въ концѣ 1812 года онъ уже думалъ о томъ, не пришло ли для Россіи время потушить въ своемъ соседѣ это пламя ненависти и безпорядковъ, въ возстановивъ Польшу, сдѣлать изъ нея націю примиренную и дружественную. Но онъ не хотѣлъ приступить къ этому, не окончивъ предпринятаго имъ великаго дѣла. Въ этомъ и заключается смыслъ словъ, сказанныхъ имъ полякамъ: „Мои намеренія не измѣнились, но я помогу окончанію борьбы. Я хочу пересоздать Польшу по достиженіи побѣды.“

Это великое дѣло—и въ немъ заключается вторая причина, вліявшая на него рѣшеніе относительно Герцогства варшавскаго—это дѣло было освобожденіе Европы и мысль объ установленіи въ ней солидарности между правительствами; эта мысль, появившаяся въ умѣ его вѣдѣтвѣ 25-ти-лѣтнихъ бѣдствій войны и ея могущественный духъ былъ рѣшительнымъ двигателемъ событий 1813, 1814 и 1815 годовъ.

Подъ впечатлѣніемъ этихъ идей Императоръ Александръ I хотѣлъ подать примѣръ самоотверженія и отстранить всѣ элементы раздора отъ того единодушнаго согласія, которое онъ желалъ установитъ между великими державами.

Уже 16-го (28-го) февраля 1813 г., въ послѣдствіе переговоровъ съ берлинскимъ кабинетомъ въ Калнишѣ, было условлено „соединить старую Пруссію съ Силезіею посредствомъ территорій, которая вполнѣ соответствовала бы этой цѣли въ военномъ и географическомъ отношеніи.“

Во время переговоровъ съ Австріею въ Теплицѣ 1 (13-го) мая 1813 г., эта держава выговорила „уничтоженіе Герцогства варшавскаго.“

По теплицкому трактату 28-го августа (9-го сентября) 1813 г. было условлено: „что судьба Герцогства варшавскаго будетъ рѣшена посредствомъ дружественнаго согласія между тремя дворами.“

Наконецъ во всѣхъ послѣдующихъ трактатахъ, до подписанныхъ и поясненныхъ союзныхъ договоровъ, Императоръ Александръ I, великодушно отстраняя мысль о томъ, что Герцогство варшавское было завоевано единственно русскимъ оружіемъ врага, въ рядахъ котораго находились еще тогда Пруссія и Австрія, допустилъ принципъ: „что участіе завоеванныхъ странъ будетъ рѣшено въ послѣдствіи конгрессомъ, который соберется въ Вѣнѣ.“

Вотъ въ какомъ положеніи явился на конгрессѣ Императоръ Александръ I, по совершеніи того великаго дѣла которому онъ себя посвящалъ.

Нѣ точно предположеніе, будто бы польскій вопросъ занималъ первое мѣсто на этихъ достопамятныхъ совѣщаніяхъ. Если онъ и занималъ тамъ опредѣленное мѣсто, то лишь благодаря безкорыстію Императора Александра I, но этотъ вопросъ не былъ ни единственнымъ, ни первымъ. Дѣло шло объ устройствѣ участіи всей Европы и почти всего земнаго міра. Если же вопросъ саксонскій и польскій возбуждали много шума, то это произошло единственно отъ того, что Россія и Пруссія не побоялись выразить своихъ условій еще въ 1814 году, въ самомъ Парижѣ, вслѣдъ за одержанною побѣдою, и забыли о своихъ интересахъ при заботѣ о благѣ общему; это произошло также и по той причинѣ, что эти держа-

вы не противились желаніямъ Англіи и Австріи, а между тѣмъ встрѣтили недоброжелательство въ вопросахъ, которые касались ихъ собственныхъ интересовъ.

При разсмотрѣніи общаго дѣла, Англія сдѣлала важныя приобѣтленія: она получила Мальту, мысъ Доброй Надежды, Иль-де-Франсъ, островъ Гельголандъ и множество важныхъ колоній было ей уступлено. Кроме того, она достигла многихъ цѣлей, важныхъ для ея политики въ Европѣ, въ особенности же учрежденія королевства нидерландскаго, чѣмъ разрѣшилъ первоначальный для нея вопросъ Антверпена.

Владѣнія Австріи расширились въ Тиролѣ, Ломбардіи, Венеціи, Далмаціи, и она получила преобладающее вліяніе въ Италіи. Не взирая на условія вознагражденій, самая Пруссія достигла возстановленія своихъ предѣловъ 1805 года съ болѣе округленными и правильными очертаніями границъ въ географическомъ отношеніи. Было бы странно, если бы въ то время, когда всѣ европейскія великія державы дѣлали подобныя приобѣтленія, одна Россія, которая первая потрѣсила завоевательную державу, тяготѣвшую надъ всей Европою, одна Россія, начавшая борьбу за всеобщую независимость, принесшая этому дѣлу огромныя жертвы и служившая главнымъ звѣномъ великаго европейскаго союза, была лишена всякаго рода выгодъ и вознагражденій.

Она требовала даже не расширенія своихъ предѣловъ, а только возможности принести въ дѣйствіе мысль умиротворенія, возможности залѣчить въкову язву, возвративъ примиренной Польшѣ національное бытіе подъ скипетромъ русскихъ государей.

Сопротивленіе, встрѣченное на этомъ пути Императоромъ Александромъ I, со стороны Его союзниковъ, было конечно для него самымъ тяжелымъ разочарованіемъ.

Это сопротивленіе было весьма сложнаго свойства.

При разсмотрѣніи бумагъ того времени, является убѣжденіе: что державы, противившія исполненію воли Императора Александра I, не руководились вовсе въ своемъ образѣ дѣйствій заботливостію о Польшѣ. Она вовсе не вступала тогда большаго участія, и шумъ, который было возбуждала ее судьба, былъ совершенно заглушенъ переворотомъ, происходившимъ въ Европѣ.

Союзники опасались только расширенія державы, проявившей тогда съ такимъ блескомъ; она боялась, чтобы присоединеніе Польши и слитіе подъ однимъ скипетромъ большинства народовъ славянскаго племени не удружило матеріальныхъ и нравственныхъ силъ Россіи и не выдвинуло ее передовыхъ линій въ сердце Германіи и всей Европы. Послѣдствія не оправдали этихъ опасеній, которые однакоже проявлялись непрерывно во всѣхъ документахъ того времени.

Державы предпочли бы возстановитъ совершенно независимую Польшу, но это идея оставалась лишь въ состояніи теоріи, отвлеченнаго желанія, потому что осуществитъ ее можно было бы только насчетъ трехъ дворовъ, участвовавшихъ въ раздѣлѣ Польши, а между тѣмъ невозможно было допустить, чтобы вслѣдъ за славною войною, успѣху которой такъ энергически содѣйствовала Россія, и въ тоже время, когда другія побѣдоносныя державы приобѣтали столь большія выгоды, было предложено этому же государству согласиться на раздробленіе своихъ владѣній.

Лордъ Касселри заявилъ: „что подобная мѣра потребовала бы столь большихъ жертвъ, что англійскій кабинетъ и не подумаетъ предложить ее; что единственное средство къ предпріятію новыхъ смутъ есть продолженіе системы раздѣла, и что Россія болѣе другихъ державъ должна желать сохраненія этой системы.“

Пруссія и Австрія противились возстановленію даже самаго имени Польши.

Въ конференціи 15-го (27-го) сентября князь Меттернихъ сказалъ:

„Обясненія войны, къ несчастію, еще скорѣе бы осуществились, если бы, какъ предполагалось, Императоръ Александръ имѣлъ намѣреніе привести въ исполненіе идею нѣкоторыхъ поляковъ и наименовать свои новыя приобѣтленія Польшею. Въ такомъ случаѣ мы должны считать Галицію для насъ потерянною; слѣдовательно этотъ вопросъ важнѣе территоріальнаго. Онъ заключается въ себѣ смена раздора и совершенно противорѣчитъ существующимъ трактатамъ, такъ какъ въ свое время три двора, участвовавшие въ раздѣлѣ, обязались не употребить впредь этого наименованія.“

Въ той же конференціи канцлеръ Гарденбергъ съ своей стороны въ особенности распространился „о той опасности, которую представляетъ равнодушіе для Пруссіи мысль назвать Польшею владѣнія, приобѣтаемыя Россіею.“

Лишь въ послѣдствіи, когда Императоръ Александръ I заявилъ свою рѣшимость не отступить даже и передъ войною, когда онъ, избѣгая этой крайней мѣры и распространяя уступчивость до крайнихъ предѣловъ, согласился на уступки по вопросамъ о Познаніи, о Краковѣ, о величскихъ солиныхъ копяхъ и о Саксоніи, лишь тогда прочія державы, не желавшія отстать въ выраженіи сочувствія къ полякамъ, окончательно согласились на предложеніе Императора, получившія уже впрочемъ менѣе размыслы, не соответствовавшіе его первоначальной мысли.

Что касается условій, опредѣлившихъ присоединеніе Польши, то было бы важно ошибкою утверждать, будто бы либеральный смыслъ этихъ условій былъ внушенъ Россіи, вѣдѣтвѣ предварительныхъ переговоровъ, имѣвшихъ общевропейскій характеръ.

Во-первыхъ можно повторить, что Императоръ Александръ I, въ высшей степени проникнутый чувствомъ своего царственнаго достоинства, никогда не допустилъ бы подобнаго вмѣшательства во внутреннее управленіе части своихъ владѣній и особенно въ то время, когда Россія только что оказала столь великое и рѣшительное вліяніе въ дѣлахъ Европы и когда всѣ силы ея тяготѣли на вѣсѣхъ всемірной политики.

Напротивъ, онъ рѣшительнымъ образомъ воспротивился всякому обсужденію той конституціи, которую намѣревался даровать полякамъ, находящимся подъ его скипетромъ.

Но этого мало. Можно утвердительно сказать, что инициатива либеральныхъ намѣреній принадлежала самому Императору Александру I, а сопротивленіе этимъ намѣреніямъ было выражено другими державами.

Кромѣ Англіи, въ которой съ давнихъ поръ уже существовала конституціонный образъ правленія, большая часть державъ не располагалась этимъ идеямъ. Опыты конституцій, предпринятые въ нѣкоторыхъ германскихъ государствахъ, были весьма неполны. Пруссія отложила до будущаго времени всякое преобразование этого рода. Что же касается до Австріи, то не было правительства болѣе отдаленнаго отъ началъ конституціонныхъ.

При такомъ положеніи вещей нельзя допустить, чтобы эти начала были введены въ обязанность или даже присвоены Императору Александру I относительно Польши, которая въ то время была еще въ зависимости отъ него.

Spisalem uwagi, które nam nastęczyły w Memorandum, jakie w. d. znajdzie tu załączone. Możesz pan zacerpnąć w niem treść do przelozenia ustacych, a nawet jeżeli osadzisz za pożyteczne i będące na dobre, odczytać to pismo przed panem ministrem spraw zagranicznych.

MEMORANDUM.

Państwa, które wyraziły gabinetowi petersburskiemu życzenia i mniemania swoje z powodu rozruchów w Królestwie Polskiem, wzięły za punkt wyjścia traktat 1815 roku.

Według wszelkichъ znanychъ prawidełъ prawa międzynarodowego, a nawet w moc nowocześniejszj zasady nieinterwencji, działanie ichъ dyplomatyczne nie mogło mieć innej podstawy.

Jedynie zatem w obrębachъ tego traktatu powinien zamknąć się rozbiórъ pytań prawnychъ, związanychъ z Królestwemъ polskiemъ.

Traktaty powinny być tłumaczone podługъ ichъ głosi i ichъ ducha.

Traktatъ 1815, mimo przyjętą ogólność w jego redakcji, dla oszczędzenia i zjednania rozmaitychъ mniemań i widokówъ, jest przecież dosyć oznaczonymъ w swychъ wyrazachъ i bardzo ograniczone zostawia miejsce dla rozmaitości oceny.

Co do ducha, jaki przewodniczyłъ temu aktowi, jeżeliby chcieli wyprowadzać wnioski takiego rodzaju, aby to posłużyło do określenia ducha jego zastrzeżeńъ, należałoby sądzić według wyobrażeńъ i stanowiskъ górującychъ w chwili, w której byłъ zawarty, nie zaś podługъ tychъ, jakimъ chcieli by dziś zapewnić przewagę.

Owożъ zadanie księstwa warszawskiego przedstawiło się kongresowi w następnymъ położeniu.

W r. 1812-m Rossja zdobyła i zajęła księstwo warszawskie przez jedne tylko własne wojska, w moc niezaprzeczonego prawa wojny. Odebrała je od Saksjonji, sprzymierzenki mocarstwa, z którym znajdowała się w otwartj wojnie. Miała tѣmъ więkzj prawo uważać to za prawowitą i nieodzowną zdobycz, że księstwo warszawskie było nie tylko widownią wojny, ale w pierwszymъ rzęzie nieprzyjaciółъ Rossji wzięło w nię czynny udziałъ; dostarczało mu wiele kontyngensa mocarstwa, które świeżo najeżdżało granice Cesarstwa i służyło mu za podstawę działań. Pod względemъ moralnymъ i politycznymъ, równie jak pod względemъ prawnymъ, Rossja była zupełnie usprawiedliwioną, że chciała raz na zawsze uchylić tę nieustającą groźbę przeciwъ własnemu bezpieczeństwu.

Niemniejъ przecież wstrzymywały Cesarza Aleksandra I. dwie uwagi:

Naprzódъ wdziałъ onъ w nieprzyjaźńъ Polakówъ raczej chorobę moralną, której wykorzenienie wymagało innychъ niematerialnychъ środkówъ.

Jest to prawemъ ludzkości, że każde pokolenie działa pod panowaniem uczuć i natchnień często zapomnianychъ przez pokolenie następne, które zajmującъ przeciwny punktъ widzenia, wciągane jest nieraz do przerabiania dziełъ swoichъ poprzedników. Cesarzowa Katarzyna II, bliższj swoichъ wielkichъ walkъ między Polską i Rossją, przejętą ichъ podaniami i powinnościami, jakie na nią wkładały, i świadekъ ichъ klęskъ, doprowadzoną została do polityki rozbioru, jak do nieubłaganej konieczności. Cesarzъ Aleksanderъ I, świadekъ następstwъ tѣj polityki, zawziętości i miotanja się Polakówъ, przypisywałъ jej wyłącznie rozbiorowi i doprowadzoną został do myśli uleczenia tego stanu rzeczy.

Ta myślъ powziętą w młodości, razem z nimъ potężniała; pod koniecъ r. 1812 zapytałъ siebie, czy nie nadeszła chwila dla Rossji ugaszenia tego ogniska nienawiści i rozruchówъ w swoimъ sąsiedztwie, podźwigającъ Polskę dla zrobienia z nięj narodu pojednanego i sprzymierzonego. Ale nie chciałъ przystąpić do tego, aż po dokonaniu wielkiego dzieła jakie przedsięwziąłъ. Takъ byłъ duchъ wyrazówъ, którymъ odezwałъ się do Polakówъ: „Zamiary moje niezmiennie się, rzeki do nichъ; ale czekać będę końca walki. Jakъ zwycięzca, chcę odrodzić Polskę.“

Temъ wielkiemъ dziełemъ — i jest to druga pobudka, która wpłynęła na jego postanowienia względemъ księstwa warszawskiego, — tѣmъ dziełemъ było wyzwolenie Europy, i wielka myślъ solidarności, której zarody złożyły w jego duszy klęski 25-cio letnięj wojny; myślъ, której potężne technienie nadało takъ silny popęd wypadkomъ 1813—1814 i 1815 roku.

Pod tѣmъ wrażeniemъ, Cesarzъ Aleksanderъ I, chciałъ dać wzórъ zaprzania i wyrzeczenia się osobistychъ korzyści, oraz usunąć ze zgody, którą usiłowałъ zaprowadzić między wielkimi mocarstwami, wszelki pierwiastekъ mogący ją zamećć.

Jużъ w Raliszu 16/28 lutego 1813 w skutekъ układowъ z gabinetemъ berlińskimъ umówiono się „związać stare Prusy ze Śląskiemъ przez ziemię, któraby doskonale odpowiadała temu celowi pod względami takъ wojennymi jakъ geograficznymi.“

W ciągu rokowańъ w Goerlitz z Austrją 1/5 maja 1813-go, to mocarstwo warowało „zniesienie księstwa warszawskiego.“

W traktacie teplekimъ d. 28 sierpnia 9 września 1813-go, zgodzono się „że dobrowolna umowa między 3-mi dworami urzadzi dolę księstwa warszawskiego.“

Nakoniec, we wszystkichъ traktatachъ następnychъ, które uzupełniły i określiły przymierze, Cesarzъ Aleksanderъ I, we wspólnymъ zapomnieniu, że księstwo warszawskie było zdobytę tylko przez jedno wojsko rossyjskie na nieprzyjacieliu, w którego szeregachъ stały jeszcze Prusy i Austrja, przyjąłъ zasadę: „że dola krajówъ zdobytychъ będzie następnie urządzona na kongresie, który powinienъ zebrać się w Wiedniu.“

Takie było stanowisko na jakimъ Cesarzъ Aleksanderъ I ukazałъ się przedъ kongressemъ, po dokonaniu wielkiego dzieła, któremu się byłъ poświęciłъ.

Niedokładnością jestъ utrzymywać, że sprawa polska zajmowała pierwszj miejsce na tychъ pamiętnychъ obradachъ. Miała ona tamъ swoje miejsce wyznaczone, dzięki bezinteresowności Cesarza Aleksandra I-go; ale nie była to ani jedyna, ani nawet pierwsza sprawa. Rzecz dotyczyła się o urządzenie doli całej Europy, niemal całego świata. Jeżeli najgłośniejszj mówiono o sprawachъ Saksjonji i Polt, to dla tego, że Rossja i Prusy zaniedbały poczynić zastrzeżeńъ dla siebie samychъ w r. 1814 w Paryżu, nazajutrzъ po zwycięstwie i zapomniali swychъ własnychъ dóbrъ w obecъ dobra powszechnego. Dla tego także, że nie my-

ślały przeszkadzaniu widokomъ Anglij i Austrji, wówczas kiedy obchodzące ichъ zadania mogłyby natrafiać na złą wolę.

W urzędzeniu spraw ogólnychъ Anglja otrzymała znaczne powiększenia. Malta, Przylądekъ, wyspa Francuzka, wyspa Helgoland i wiele ważnychъ osadъ zostały jej przyznane. Prócz tego zapewniła przewagę swoimъ widokomъ i dogodnościomъ w Europie, szczególniej przezъ utworzenie królestwa niderlandzkiego, co obejmowało główne zadanie antwepskie.

Austrja powiększała się w Tyrolu, w Lombardji, w Wenecji, w Dalmacji; panowała we Włoszechъ. Same Prusy, chociaż szukano pierwszaku wynagrodzenia, nadały jednakъ wagę zasadzie przywrócenia ichъ do stanu posiadłości w r. 1805-m w kształcie jeograficznymъ, spojleszymъ i jednorodniejszymъ.

Byłoby dziwnemъ, gdyby w chwili, w której wszystkie wielkie państwa europejskie otrzymywały podobne powiększenia, jedna tylko Rossja, Rossja która pierwsza zachwiała potęgę zdobywcą, z którą pasowała się Europa, Rossja która dała hasło do walki za niepodległość powszechną, która poświęciła się kosztemъ największychъ ofiar i która była ogniwemъ wielkiego europejskiego przymierza, miała być pozbawioną wszelkiego rodzaju korzyści i wynagrodzenia.

To czego wymagała nie było nawet powiększeniemъ; była to możność urczywistnienia myśli uspokojenia i nagrody, zamknięciemъ rany wiekowej przezъ powrótъ Polsee przejeżdżanej istnienia narodowego, pod berłemъ władcówъ Rossji.

Ojór, na jaki Cesarzъ Aleksanderъ I natrafiłъ w tѣj drodze ze strony swychъ sprzymierzeńcówъ, byłъ zaisie jednymъ zъ najboleśniejszychъ zawodówъ.

Co do samego oporu, rodzaj jego przedstawiałъ wielkąъ rozmaitośćъ powikłań.

Roztrząsającъ bliższj pisma owego czasu, musimy przyjść do przekonania: że państwa sprzeciwiające się urczywistnieniu życzeńъ Cesarza Aleksandra I, nie czyniły tego bynajmniej, przezъ troskliwość o Polskę. Ten krajъ bardzo mało wówczas ważyłъ na szali żądańъ, a głosъ podnieszony za nimъ, gubiłъ się w niezmiernymъ przesileniu dokonywanemъ się wówczas w Europie.

Sprzymierzeni lękali się powiększenia tѣj potęgi, która powstała z takimъ blaskiemъ. Osławianj się, aby przyłączenie Polski skupiającъ pod jedno berło większą częśćъ ludności plemienia słowiańskiego, nie podwoiło sił materialnychъ Rossji i nie pomknęło jej przednięj straży, aż w samj serce Niemiec i Europy. Wypadki nie usprawiedliwily tychъ przewidzeńъ, lecz na każdymъ kroku objawiały się one w pismachъ owęj epoki.

Państwa wołałyby więc przywrócić Polskę zupełnie niepodległą, ale było to życzenie czysto teoretyczne. Bo taka Polska niepodległa nie mogła być przywrconą inaczej, jakъ kosztemъ trzechъ dworówъ rozbiorowychъ, a było niepodobniemъ przypuszczać, aby nazajutrzъ po sławnej walce, której powodzenie Rossja takъ dzielnie wspierała i wówczas kiedy państwa zwycięzkie zbierały obfite korzyści, można jej było na dobre przekładać, a ry podpisać własny swój rozbiórъ.

Lord Castlereagh oświadczył: „że podobna kombinacja wkładałaby takъ wielkie ofiary, iżъ gabinetъ angielski nie mógłъ pomyśleć o tѣj doradzaniu; że jedyny środekъ uprzedzenia nowychъ wstrząszeńъ zależałъ na wytrwaniu w systemacie podziału i że zdawało się mu, iżъ tѣmъ państwomъ więcj od Rossji nie powinno było pragnąć utrzymania tego systematu.“

Prusy i Austrja sprzeciwiały się nawet przywróceniu imienia Polski. Książę Metternichъ mówi na konferencji 17/27 września 1814: „Następstwo wojny byłoby na nie-szczęście jeszcze prawdopodobniejsze, jeżeli, jakъ niektórzy przypuszczają, Cesarzъ Aleksanderъ miałъ zamiarъ przychylić się do pomysłu niektórychъ Polakówъ, nadać tѣmъ nowymъ zdobyciomъ imię Polski. W tѣmъ przypuszczeniu powinniśmy uważać Galięj za straconą dla nas; w ten sposóbъ pytanie o którymъ mowa, jestъ ważniejszj od pytania terytorjalnego. Obejmuje ono wszystkie zaryły wstrząszeńъ i zupełnie jestъ przeciwne istniejącymъ traktatomъ; gdyżъ trzy dwory rozbiorowe w swoimъ czasie dały sobie słowo nie używać tego imienia.“

Ze swojej strony na tѣjże konferencji, kanclerzъ Hardenbergъ rozwozciłъ się nadewszystko, „nadъ niebezpieczeństwemъ, jakie podobnięj wypływałъ dla Prus z pomysłu nadania imienia Polski nabyciomъ uczynionymъ przezъ Rossję.“

Późnięj dopiero, kiedy Cesarzъ Aleksanderъ I oświadczyłъ postanowienie, że nie cofnie się nawet przedъ wojną i kiedy dla uniknienia tѣj ostateczności, posuwającъ duchъ pojednawczy aż do najdalszychъ możliwychъ granicъ, zgodził się do ustępstwъ w rzeczy Poznanja, Krakowa i żup solnychъ wielkichъ, a także w zadaniu saskimъ; wówczas państwa, niechęć pokazać się niższmi w objawachъ społeczeńia dla Polakówъ, zgodziły się nakoniecъ na przeloznia Cesarza zmniejszone teraz do rozmiarówъ bardzo dalekichъ od pierwotnej jego myśli.

Co do warunkówъ, które przewodniczyły układowъ, byłoby ciężkimъ błędemъ utrzymywać, że te warunki w swęj wyzwołonej d oniosłości, były podyktowane Rossji w skutekъ uprzednichъ naradъ noszącychъ znamię europejskie.

Naprzódъ można powtórzyć, że w chwili, w której Rossja wzięła udziałъ takъ znakomity i takъ stanowczy w sprawachъ Europy, i w której na szali ważyła całymъ ciężaremъ siłъ swoichъ, nigdyby Cesarzъ Aleksanderъ I, który posiadałъ w najwzwyższymъ stopniu uczucie swojej monarchicznej godności, nie pozwoliłъ na podobne wtrącanie się w zarządy wewnętrzny części swojego państwa.

Przeciwnie, stanowczo sprzeciwiłъ się wszelkimъ rozprawomъ nadъ konstytucją, jaką zamyslałъ dać Polakomъ złączonymъ pod swoimъ berłemъ.

Więcej jeszcze; można twierdzić, że zagajenie wyzwolenychъ zamiarówъ, wypłynęło od Cesarza Aleksandra I, a opórъ jego zamiaromъ pochodziłъ od innychъ mocarstwъ.

Prócz Anglij, która oddawna żyła pod rządemъ konstytucyjnymъ, ogółъ państwъ niesprzysiałъ tymъ wyobrażeniomъ. Próby rozpoczęte w niektórychъ państwachъ niemieckichъ były bardzo niedostateczne. Prusy odczyły wszelką reformę tego rodzaju. Co do Austrji, żadenъ rządъ nie byłъ całszj od nięj co do zasad konstytucyjnychъ.

W takimъ stanie rzeczy przypuścić niemożna, aby te zasady narzucono, albo nawet doradzano Cesarzowi Aleksandrowi I dla Polski.

Напротивъ державы были весьма озабочены обширностью намерений Императора и тѣмъ вліяніемъ, которое ихъ исполненіе могло имѣть на ихъ польскія владѣнія.

Въ запискѣ, переданной 2-го декабря князю Меттерниху, канцлеръ Гарденбергъ говоритъ:

„Въ дѣлѣ Польши должно заботиться объ отстраненіи враждебнаго начала и помѣшати тому, чтобы политическое существованіе новаго царства не сдѣлалось вреднымъ для спокойствія его сосѣдей и Европы, а напротивъ достигнутаго, чтобы оно было для нихъ полезнымъ. Для этого должно просить у Императора Александра, какого свойства будутъ самое существованіе и конституція новаго царства, какія ругательства онъ пожелаетъ дать сосѣдственнымъ державамъ и какихъ ругательствъ онъ потребуетъ въ свою очередь отъ нихъ?“

Императоръ Александръ I желалъ имѣть отъ своихъ сосѣдей то ругательство, чтобы они предоставили полякамъ, находившимся подъ ихъ господствомъ, учрежденія, сообразныя съ желаніями народа.

Это требованіе было выражено графомъ Разумовскимъ въ проектѣ 10-го декабря, въ которомъ сказано: „Исключая... остальные части Герцогства варшавскаго отходить къ Россіи, какъ соединяемое государство, которому Его Величество предоставляетъ себѣ дать національную конституцію и такое распространеніе предѣловъ, какое признаетъ удобнымъ.“

„Императоръ Всероссийскій, желая, дабы всѣ поляки могли пользоваться выгодами національнаго управленія, *представляетъ* передъ своими союзниками въ пользу ихъ подданныхъ этой націи, съ цѣлью доставить имъ областныя учрежденія, обеспечивающія ихъ народность и участіе въ управленіи этими областями.“

Овѣстный проектъ, представленный Австріи 3-го января 1815 года, показывалъ образъ мыслей этой державы. Въ немъ значилось: „Герцогство варшавское... будетъ присоединено къ владѣніямъ Е. В. Императора Всероссийскаго, съ тѣмъ, что оно будетъ принадлежать ему на правахъ полной верховной власти.“

И такъ этотъ проектъ тщательно отстранялъ всякій намекъ на Царство польское, какъ на государство, соединенное съ Россіей, на національную конституцію и на областныя учрежденія, которыя русскій проектъ предлагалъ даровать полякамъ, подданнымъ трехъ державъ.

Эти объясненія происходили за нѣсколько дней до тѣхъ нотъ лорда Касселри и князя Меттерниха, изъ которыхъ желаютъ сдѣлать выводъ, будто бы государство, представляемая этими двумя уполномоченными, выражали свое сочувствіе къ полякамъ и наставляли передъ Императоромъ Всероссийскимъ на соблюденіе ихъ народности.

Это обстоятельство дѣлаетъ очевиднымъ, что инициатива сочувствія къ полякамъ происходила отъ Императора Александра I. Если же другая держава присоединилась къ ней, то это было лишь слѣдствіемъ тогдашнихъ политическихъ убѣжденій, побуждавшихъ не отставать за одну Россію чести этой инициативы, а принять въ ней участіе, дабы тѣмъ самымъ ограничить увеличеніе силъ Россіи, котораго онъ столь опасались, но которому помѣшати не могли.

Онъ безъ сомнѣнія не предвидѣлъ еще тогда тѣхъ затрудненій, которыя должна была въ послѣдствіе испытать Россія вѣдѣть направленія умовъ въ Европѣ относительно поляковъ.

Было выражено мнѣніе, что *такъ какъ постановленія относительно Польши были приняты Императоромъ Александромъ I, то нельзя придавать особеннаго значенія тому факту, что они произошли отъ его собственной инициативы.*

Напротивъ этотъ фактъ существенно важенъ. Имъ съ точностію опредѣляются и свойства принятыхъ Императоромъ Всероссийскимъ обязательствъ, и объемъ тѣхъ правъ, которыя, будто бы, по духу договоровъ 1815 года, должны принадлежать западнымъ державамъ.

Этимъ же фактомъ опровергается мнѣніе, будто бы причиню согласия прочихъ правительствъ на присоединеніе Царства польскаго къ Россіи было заявленіе Императоромъ Александромъ его либеральныхъ намереній. Все изложенное очевидно приводитъ къ противоположному выводу: что Императоръ Александръ I встрѣтилъ бы менѣе пріятный, если бы онъ отказался отъ мысли возстановленія имени Польши и народности польской, ограничился бы настояніемъ на вопросъ территориальномъ, поставленнымъ вѣнскимъ кабинетомъ во второмъ планѣ, и желалъ бы безусловнаго включенія Герцогства варшавскаго въ свои владѣнія.

Утверждали также, что *опасенія возстановленія войны много содѣйствовали соглашенію державъ.* Это весьма возможно и даже вѣроятно. Но это желаніе сохранить миръ воплоти согласовалось съ ихъ интересами. Онъ только что выдержали 25 лѣтнюю борьбу; онъ въ самой большой мѣрѣ были обязаны Россіи своимъ освобожденіемъ; онъ знали всю долю Россіи въ этой войнѣ, а также понимали какой она имѣла бы въсь опять, если бы было пріиснено дѣло умротовленія, которому она такъ энергично содѣйствовала.

Стремленіе найти въ намереніяхъ Императора Александра основаніе для нынѣшнихъ требованій не можетъ устоять противъ внимательнаго разсмотрѣнія. Эти порывы возвышеннаго ума и послѣдовавшее за нимъ разочарованіе заключаютъ въ себѣ полезное поученіе, но не могутъ быть сочтены обязательствомъ.

Императоръ Александръ I сдѣлалъ попытку къ примиренію. Онъ не имѣлъ успѣха. Онъ остановился передъ препятствіемъ, возникшимъ при исполненіи, доказавшимъ ему, что дарованіи имъ царству учрежденія послужатъ для поляковъ лишь орудіемъ къ достиженію цѣли ихъ мечтательныхъ стремленій, то есть возстановленія независимой Польши въ самыхъ обширныхъ предѣлахъ и цѣною отнятія владѣній трехъ сосѣдственныхъ державъ.

Показавъ на дѣлѣ какъ они воспользовались милостію Императора, поляки нравственно уничтожили данное имъ обѣщаніе. На самомъ же дѣлѣ заключенное имъ международное обязательство сохранилось въ предѣлахъ трактата 1815 года.

Эти предѣлы были ясно обозначены особеннымъ условіемъ, о которомъ не охотно упоминаютъ: а именно тѣмъ самымъ опредѣлитъ державамъ предоставленія учрежденія для ихъ польскихъ подданныхъ въ нѣсколько будутъ находить эти учрежденія полезными и удобными.

Императоръ Александръ I, одушевленный въ то время либеральными намереніями, которыя не останавливали въ на рубежѣ Царства польскаго, вѣроятно не самъ виновитъ къ тому затрудненію со стороны вѣнскаго кабинета. Австрійскіе уполномоченные, представляя свой контр-проектъ въ конференціи приговорили словесныя объясненія, которыя, по предложенію Императора, были включены въ форму статьи; въ ней говорится, что: „поляки называются подданными той или другой изъ высшихъ договаривающихся сторонъ и признаются та-

ковыми подъ своимъ отличительнымъ наименованіемъ; на этомъ основаніи и при той формѣ политическаго бытія, которую каждое изъ правительствъ найдетъ удобнымъ даровать имъ, они получаютъ учрежденія, обеспечивающія сохраненіе ихъ народности.“

Это и было началомъ той оговорки, которая была помѣщена въ послѣдствіи въ 1-й статьѣ окончательнаго трактата.

Легко угадать мысль, руководившую Императора Александра I.

Этотъ Государь никогда не хотѣлъ производить революцію, а напротивъ желалъ дѣйствовать охранительно. Онъ былъ убѣжденъ, что революцію можно обезоружить удовлетвореніемъ законныхъ желаній народовъ посредствомъ благоразумнаго и благотворнаго управленія. Онъ желалъ, чтобы любовь народа была залогомъ уваженія къ власти. Всѣ дѣйствія Императора Александра I носили на себѣ отпечатокъ этого убѣжденія. Даже въ 1820 году, когда уже увѣренность Его въ возможность исполненія этихъ идей была потрясена и когда онъ содѣйствовалъ подавленію революціоннаго движенія въ Неаполѣ, онъ внушалъ своимъ совѣтомъ королю Обиныхъ снѣдаль учрежденіе благоразумно-либеральной конституціи и приглашалъ итальянскихъ государей къ общему между собою соглашенію для введенія таковыхъ же началъ въ управленіи ихъ владѣніями.

При такомъ образѣ мыслей, намеренія Императора Александра I не могли клониться къ какому-либо ослабленію верховной власти ни въ его, ни въ чужихъ владѣніяхъ, а между тѣмъ это ослабленіе произошло бы неминуемо, если бы державы, владѣющія частями Польши, были обязаны управлять своими польскими подданными на основаніи началъ, которыя не были бы сообразны съ положеніемъ ихъ остальныхъ владѣній.

Такъ какъ Царство Польское было неразрывно соединено съ Россіей, а Познань и Галиція безвозвратно присоединены къ Пруссіи и Австріи, то всѣ эти владѣнія должны были подчиняться условіямъ, необходимымъ для поддержанія единства той изъ державъ, которой они принадлежали. Пруссія и Австрія потребовали этихъ обезпеченій и Императоръ Александръ I не могъ имъ въ томъ отказать. И такъ онъ ограничился тѣмъ, что выговорилъ для польскихъ подданныхъ трехъ дворовъ представительныя и національныя учрежденія; онъ предполагалъ примѣнять эти учрежденія у себя и надѣялся примѣненія ихъ у другихъ въ самомъ обширномъ смыслѣ, но онъ самымъ опредѣлительнымъ образомъ сохранилъ за правительствами право вводить эти учрежденія въ томъ видѣ, который они признаютъ полезнымъ и удобнымъ.

Эти же соображенія воплоти примѣнялись и къ предложенію Императоромъ Александромъ I внутреннему расширенію предѣловъ Царства Польскаго. Стараясь извлечь изъ этихъ предположеній какое-либо обязательство было бы искаженіемъ самаго характера постановленій трактата, которыя хотя и свидѣлствуютъ о великодушныхъ намереніяхъ, но также доказываютъ до какой степени въ то время высоко стояло чувство достоинства и неприкосновенности верховной власти.

Не подлежитъ сомнѣнію, что мысль о расширеніи границъ Царства Польскаго временно занимала умъ Императора, но приведеніе ея въ исполненіе зависѣло отъ оправданія съ своей стороны поляками тѣхъ надеждъ, которыя онъ возлагалъ на новое устройство Царства, и Императоръ опредѣлительнымъ образомъ предоставилъ себѣ судить объ этомъ и сдѣлать то, что признаетъ полезнымъ по обстоятельствамъ. Иначе и быть не могло.

Совершенно неосновательно притязаніе примѣнять къ полякамъ, живущимъ въ западныхъ областяхъ Россіи, ту часть 1-й статьи, которая выговариваетъ для польскихъ подданныхъ представительныя и національныя учрежденія. Въ этихъ областяхъ поляки составляли едва седьмую часть населенія; слѣдовательно очевидно, что тамъ національныя учрежденія должны относиться къ большинству населенія. Сверхъ того 1-я статья вѣнскаго трактата столь ясно опредѣляетъ, что всѣ ея постановленія исключительно относятся къ прежнему герцогству варшавскому, увеличенному *въ своемъ внутреннемъ объемѣ на сколько будетъ признано удобнымъ Императоромъ Всероссийскимъ*,—что Императорское правительство должно самымъ рѣшительнымъ образомъ отвергнуть всякое отношеніе къ областямъ, не входящимъ въ составъ прежняго герцогства и слѣдовательно находящимся совершенно внѣ международныхъ обязательствъ, которыя могутъ быть выведены изъ вѣнскаго трактата.

Изъ всего изложеннаго дѣлается очевиднымъ, что какъ бы ни былъ истолковываемъ трактатъ 1815 года, сообразно ли его духу или буквальному смыслу, но невозможно извлечь изъ него другихъ правильныхъ выводовъ, кромѣ низшеизложенныхъ:

Царство Польское неразрывно присоединено къ Россіи съ такимъ внутреннимъ расширеніемъ его объема, какое будетъ признано Императоромъ Всероссийскимъ удобнымъ даровать ему.

Поляки, подданные трехъ дворовъ, будутъ имѣть представительныя и національныя учрежденія при томъ политическомъ устройствѣ, которое будетъ признано удобнымъ и полезнымъ имъ даровать каждая изъ правительствъ, въ подданствѣ котораго они находятся.

Права и обязанности всѣхъ сторонъ, причастныхъ этому вопросу, воплоти ограждены выраженіями этихъ условій.

Поляки Царства должны уважать связь, соединяющую ихъ съ Россіей.

Иностранныя державы обязаны не дѣлать ничего для ослабленія этого соединенія.

Три двора обязаны даровать своимъ польскимъ подданнымъ представительныя и національныя учрежденія, составленныя по ихъ собственному убѣжденію.

Вотъ положеніе дѣла, простицающееся изъ вѣнскаго трактата.

Императоръ Александръ I призналъ полезнымъ и удобнымъ даровать своимъ подданнымъ Царства Польскаго учрежденія, опредѣленныя конституціей 1815 г. Онъ могъ признать полезнымъ и удобнымъ обѣщаніе эти учрежденія въ другую форму, придать имъ болѣе или менѣе размытыя, лишь бы они сохранили характеръ представительный и національный. Самыя же постановленія этой конституціи не были и не могли быть обязательными.

Это было признано и вѣнскимъ конгрессомъ, который мудрымъ образомъ предоставлялъ государямъ свободу дѣйствій.

Невозможно допустить того вывода изъ текста 1-й статьи, что будто бы Царство Польское присоединено къ Россіи лишь посредствомъ своей конституціи, совершенно ошибочно заключающаго, что если бы державы не имѣли въ виду *исключительно опредѣленную конституцію*, то онъ сказалъ бы только, что Царство Польское присоединяется къ Россіи, а не прибавилъ бы словъ: *посредствомъ своей конституціи.*

Противно, мѣстаства живо замыслили се надъ доносѣмъ видокъ Cesarza i nad odbiciem jakie z nich uczucie by się dalo w ich własnych polskich posiadłościach.

Kancelarz Hardenberg mówił w memoriale doręczonym d. 2 grudnia księżcu Metternichowi:

„Sprawa Polska ogranicza się odsunięciem linii zaczepnej i przeszkodzeniem, aby był polityczny nowego królestwa nie stał się szkodliwym spokojności jego sąsiadów i Europy, ale raczej aby mógł obrócić się na ich pożytek. Przedewszystkiem więc należałoby zapytać Cesarza Aleksandra, jakiego rodzaju mają być istnienie i konstytucja nowego królestwa, jakie są rękojmie, które zechce dać państwom sąsiadnim, a jakich sam zechce wymagać z ich strony.“

Owoz rękojmie, których Cesarz Aleksander I żądał od swych sąsiadów, zależały na tém, aby dozwolił Polakom będącym pod ich panowaniem, korzystać z instytucji zgodnych z życzeniem ludowem.

To żądanie wypowiedziane było przez hrabiego Razumowskiego 10 grudnia w projekcie, w którym wyrzeczono:

„Po odrączeniu..... pozostałość księstwa warszawskiego spada na koronę rosyjską jako kraj zjednoczony, któremu Cesarz zachowuje sobie nadać konstytucję narodową i rozszerzenia granic, jakie uzna za przyzwoite.“

„Cesarz rosyjski, pragnąc, aby wszyscy Polacy mieli uczestnictwo w dobrodziejstwach zarządu narodowego, wstawia się do swoich sprzymierzonych za poddanych ich tego narodu w widoku utrzymania dla nich instytucji prowincjonalnych, zachowujących sprawiedliwy wzgląd na ich narodowość i dających im udział w zarządzie ich kraju.“

Kontyr-projekt przedstawiony przez Austrię 3 stycznia 1815, wskazywał widoki, jakimi to mocarstwo tchnęło. Mówi on: „Księstwo warszawskie.... będzie połączone z państwami Najjaśniejszego Cesarza wszech Rosji, aby było posiadane przez Niego z zupełną własnością i panowaniem.“

Tak więc ten projekt troskliwie usuwał wszelką myśl o Królestwie Polskiem, jako o państwie złączonym z Rosją, o konstytucji narodowej i o instytucjach prowincjonalnych, któremi projekt rosyjski doradzał uposażyć Polaków, poddanych trzech dworów.

Te objaśnienia o wiele dni poprzedziły noty lorda Castlereaga i księcia Metternicha, z których chciano wysnuć, że państwa przedstawiane przez tych dwóch pełnomocników oświadczyły swoje spólczenie dla Polaków i zalecały Cesarzowi rosyjskiemu oszczędanie ich narodowości.

Wspomniany fakt oczywiście zaświadcza, że zagajenie przychylnie dla Polski wypływało od Cesarza Aleksandra I i że jeżeli państwa do niego przystąpiły, to dla tego tylko, że zasady ówczesnej polityki doradzały im nie zostawiać Rosji zasługi tego zagajenia, ale podzielić ją z Rosją, by zmniejszyć nadmiar siły, której wzrostu w ten sposób, mocarstwa lekaly się, a przeszkodzić mu niemogły.

Nie przewidywały one zapewne jeszcze kłopotów, jakie miały spowodować dla Rosji dążności, jakie Polacy znajdą w Europie.

Utrzymywano, że mało zależało na tém czy te zobowiązania wypłynęły z zagajenia Cesarza Rosyjskiego, skoro przyjętemi przezeń zostały.

Przeciwie ten wzgląd jest istotnym, ponieważ określa i rodzaj zobowiązań przyjętych przez Cesarza Rosyjskiego i doniołość praw, które chciano wysnuć dla państw z ducha jaki przewodził układom 1815.

Nadto w obec tych uwag upada między innemi twierdzenie, według którego wyzwolenie zamiary objawione przez Cesarza Aleksandra I miały być dla innych rządów pobudką do przyzwolenia na połączenie Królestwa Polskiego z Rosją. Jasno wynika z tego co poprzedziło, że prawdziwa jest na stronie zupełnie przeciwniej, że Cesarz Aleksander I natrafiał na mnójej przeszkod, gdyby zaniechał zamiaru odrodzenia imienia polskiego i narodowości polskiej, gdyby ograniczył się nastawianiem na zadanie terytorjalne, które mianowicie gabinet wiedeński uważał za podrzędne i gdyby poprosił wcielił był księstwo Warszawskie do swojego państwa.

Być może, a nawet jest prawdopodobnem, jak to utrzymywano, że obawa wznowienia wojny wielce wpłynęła na to przystąpienie mocarstw; ale ta żądza utrzymania pokoju była dla nich potrzebą. Wychodzili one z walk 25-cio letnich; w znacznej części wyswobodzenie swoje winne były Rosji; wiedzieli, jaką wagą to mocarstwo ciężło wśród wojny i jaką wagą ciężać jeszcze mogło, jeśliby sprawa uspokojenia, do której przychyliło się taką dzielnością, miała być znówu zachwiana.

Co do dowodu, jaki chciano wyciągnąć z zamiarów Cesarza Aleksandra I, zdaje się nam, że niezdola on wytrzymać głębszego rozbioru. Owe złudzenia szlachetnego umysłu i zawody które mu czekały, zawierają pożyteczną naukę, ale niemogą być poczynane za przyjęty obowiązek.

Cesarz Aleksander I zagał pojednanie, lecz niemógł go dokonać; wstrzymał się w obec przeszkod, które praktyka przed nim odsłoniła, dowodząc, że instytucje, któremi uposażył Królestwo były orgzmem danym w ręce Polakom, którego jedynie użyja na doścignienie swoich urojonych pragnień, to jest na wskrzeszenie Polski niepodległej w jej najrozleglejszych granicach, kosztem rozdziału dwóch wielkich państw sąsiednich.

Moralnie, obietnica, jaką dał Polakom została zniweczona przez użytek jaki uczynili z jego darów. Materialnie, zobowiązanie międzynarodowe jakie zaciągnął, pozostało zamknięte w obrębach traktatu 1815-go.

Te obręby oznaczone w zastrzeżeniu, które chętnie pomija się milczeniem, to jest w zastrzeżeniu zostawiającem 3-mi dworom moc urzędzenia ustanowien przedstawicielskich i narodowych ich poddanych polskich, według trybu istnienia, jaki osądzą za pożyteczne i przyzwoite im nadać.

Cesarz Aleksander I, ożywiony wówczas zamiarami wyzwoleni, których niewstrzymywały granice Królestwa Polskiego, zdaje się, że sam nie pomyślał o wypowiedzeniu tego zastrzeżenia. Skłoniło go do tego wprawdzie gabinet wiedeński. Pełnomocnicy austriacy, wnosząc na konferencję swój kontr-projekt, dołączyli uwagi ustne, które na żądanie Cesarza, spisano w kształcie artykułu wyrażającego, że: „Polacy są nazwani pod-

danymi względnyimi wysokich umawiających się stron i są uważani za takich pod ich osobną nazwą; tudzież, że w tym ich stanie, oraz według kształtów bytu politycznego, jaki kaźden z rządów uzna za przyzwoite im nadać, otrzymają oni instytucje, które zapewnią zachowanie ich narodowości.“

Było to zarodem zastrzeżenia warowanego później w art. 1-m traktatu ostatecznego.

Łatwo jest wysnuć myśl, która natęgnęła Cesarza Aleksandra 1-go.

Nigdy ten monarcha nie myślał o podniesieniu rewolucji, ale chciał być zachowawcą. W jego przekonaniu zaspokojenie prawowitych życzeń ludów przez swiatły i dobroczynny zarząd, miało rozbrajać rewolucję. Chciał on, aby miłość tworzyła poszanowanie dla władzy. Wszystkie dzieła Cesarza Aleksandra I noszą pieczęć tego przekonania. Nawet w 1820-m, wówczas kiedy jego wiara w ziszczenie tej myśli chwiać się poczyniała, wówczas kiedy silnie przychylił się do poskromienia rewolucyjnego ruchu w Neapolu, nastroczał radami swoimi królowi Obojga Sycylii mądrze wyzwoloną konstytucję i wzywał panujących włoskich, aby porozumieli się między sobą, co do przyjęcia jednostajnych zasad w rządzeniu swoimi państwami.

Przy takich widokach nie mogło wchodzić w zamiary Cesarza, aby miał w czemkolwiek walczyć z władzą monarchiczną, bądź u siebie, bądź u innych, co nastąpiłoby, gdyby państwa posiadające części Polski zostały zmuszone do rządzenia swoimi poddanymi podług zasad, jakie sądziłyby być niezgodnymi z położeniem swoich innych posiadłości.

Gdy Królestwo Polskie było nierozdzielnie złączone z Rosją, jak Poznań i Galicja są nierozdzielnie związane z Prusami i Austrią, rzeczone więc posiadłości powinny były ulec warunkom niezbytnym, dla jednoci trzech państw, których część stanowiły. Prusy i Austria wymagały tych rękojmi, o których odmówieniu Cesarz Aleksander I pomyślał niemogł; ograniczył się przeto zastrzeżeniem, że poddani polscy trzech dworów będą mieli przedstawicielstwo i instytucje narodowe; zamierzał zastosować je u siebie, spodziewał się, że zastosowane będą u innych, w najrozleglejszym znaczeniu; ale wyraźnie zastrzegł dla trzech rządów moc urzędzenia ich podług trybu istnienia, jaki osądzą za pożyteczne i przyzwoite nadać.

Podobne uwagi równie znajdują miejsce co do rozszerzenia wewnętrznego, jakie Cesarz Aleksander I zastrzegł sobie nadać Królestwu Polskiemu. Chcieł wyprowadzać stąd zobowiązanie, byłoby wypaczać zamiar zastrzeżenia, które, obok świadectwa wspaniałych zamiarów, dowodził przeciwnie, jak wysoko w owęj epoce stawiano uczucie godności i niepodległości monarchicznej.

Pomysł rozszerzenia granic Królestwa Polskiego zajmował bez wątpienia na chwile Cesarza; ale urzeczywistnienie jego zależało od sposobu, jakim Polacy usprawiedliwili za swój strony nadzieje, które opierał na tej kombinacji; jakoż wyraźnie zastrzegł dla siebie ocenę podług tego, co osądzi za pożyteczne i przyzwoite. Inaczej być niemogło.

Dowód, który chciano wyciągnąć z nazwy poddani polscy, dla zastosowania również i do mieszkańców polskich prowincji zachodnich rosyjskich warunku art. 1-go, który zapewniał dla nich ustanowienia przedstawicielskie i narodowe, przyjętym być nie może. Polacy składają w tych prowincjach zaledwie 1/4 część ludności; rzec więc oczywista, że instytucjami narodowymi i instytucje większości. Prócz tego art. 1-szy traktatu wiedeńskiego tak jasno wyrzekł, że te zastrzeżenia stosują się wyłącznie do byłego księstwa Warszawskiego z rozszerzeniem wewnętrznem, jakie Cesarz Rosyjski uzna za przyzwoite nadać; że rząd Cesarzowski musi stanowczo odepchnąć wszelką alluzję do prowincji, które nie składają jego części, a więc znajdują się za obrębami wszystkich zobowiązań między-narodowych, jakie chciano wysnuć z traktatu wiedeńskiego.

Z tego co poprzedziło wynika, że bądź odwołamy się do ducha, bądź poradzimy się głosi traktatu 1815-go, niepodobna jest nic innego z nich wydobyć, jak tylko następne punkta:

„Królestwo Polskie jest nierozdzielnie złączone z Rosją w takiej wewnętrznej obszerności, jaką Cesarz rosyjski uzna za przyzwoite mu nadać.“

„Polacy, poddani trzech dworów będą mieli przedstawicielstwo i instytucje narodowe, podług trybu istnienia politycznego, jaki kaźdy z rządów do których należą uzna za pożyteczne i przyzwoite im nadać.“

Prawa i powinności wszystkich stron wdanych w tę sprawę są doskonale ograniczone przez wyrazy tych zastrzeżeń.

Polacy Królestwa powinni szanować ogniwa, które ich przywiązują do Rosji.

Państwa zagraniczne mają powinność nie nie czynić dla ich nadwątlenia.

Trzy dwory mają obowiązek nadać swoim poddanym polskim przedstawicielstwo i instytucje narodowe, urzędzone podług własnego ich sądu.

Oto jest położenie wypływające z traktatów wiedeńskich.

Cesarz Aleksander I osądził za pożyteczne i przyzwoite nadać polskim poddanym Królestwa instytucje wyszczególnione w konstytucji 1815. Mogł osądzić za pożyteczne i przyzwoite oblec je innym kształtem; nadać im więcę lub mniej rozciągłość, byłoby zachowały zamiar przedstawicielskie i narodowe. Wyrazy tej konstytucji nie były, nie mogły być obowiązujące.

Rongres wiedeński mądrze to uznał, zastrzegając wolną wolę panujących.

Dowodu czegąnego stąd, że podług tekstu artykułu 1-go Królestwo Polskie związane jest z Rosją „przez swoje konstytucję“, w żaden sposób przyjęć niemożna. Błędnie stąd wnioskują, że gdyby mocarstwa nie miały na myśli pewnej konstytucji, poprzestałyby na wypowiedzeniu, że Królestwo Polskie „związane jest z Rosją“, bez dodawania słów: „przez swą konstytucję.“

Если польские инсургенты, которые грабят, вешают, убивают, мучат, разоряют и терроризируют свое отечество, будут признаваемы защитниками самих священнейших чувств человеческого сердца, любви к отечеству, народности и веры, то было бы бесполезно разсуждать об основанных на тратах идеях права. Тогда между правительствами имущими в своих владениях подданных разных племен и вероисповеданий, и народами, стремящимися освободиться от уз, созданных историей и тракатами, должна бы разразилась история и тратами, которая бы разразилась вопросом лишь материальной силы. Тогда пришлось бы переделывать карту всего мира во имя начал, совершенно новых и ускользающих от положительной оценки, потому что они еще не были испытаны в применении.

Что же касается до дилеммы различия между нарушителями общественного спокойствия и массами, существующими мирным трудом и исключительно охранительными, то это различие совершенно основательно. Русское правительство именно рассчитывало и продолжает рассчитывать на эту огромную нерыночную массу для привождения Царства польского к условиям порядка и спокойствия — условиями, необходимыми для его благоденствия и для применения полезных преобразований. Но, даже и в этом отношении, его усилиям препятствовали внешние влияния.

Невозможно видеть, без удивления, что правительства, которых нельзя заподозрить в склонности к революции, дошли до того, что были поддерживают то же дело, которое проповедуется самими отъявленными органами и самими пламенными поборниками революции; что правительства, дорожающие поддержанием основанного на тратах 1815 года европейского равновесия и опирающиеся в своем дипломатическом вышестельстве на текст этих трактатов, дошли до того, что записывают то же дело, которому служат польские инсургенты и вся партия общенародной революции, открыто мечтающие о восстановлении независимой Польши в пределах 1772 года и о всеобщем перевороте всей Европы; следовательно эти правительства защищают отрицание и разрушение того положения, которое установлено тракатами.

Эти несообразности неизбежно должны были смутить умы уже крайне напряженные, взволнованные пробуждением воспоминаний о национальном независимости, — воспоминаний, всегда легко возбуждаемых. Эти же несообразности содействовали распространению мечтаний о крестовом походе почти всех европейских государств для достижения цели, диаметрально противоположной интересам и видам большинства этих государств.

Мечтания эти именно и подбуждали на эту огромную нерыночную массу, имущую везде отвращение от смуты и составляющую ту здоровую и прочную среду, на которой справедливое и просвещенное правительство может основать благосостояние страны, посредством обеспечения безопасности лиц и собственности.

Эта масса хорошо знает, что подобного обеспечения она может ожидать лишь от правительственной власти, а отнюдь не от саль безначалия, домогающихся права грабить и угнетать страну. За весьма немногими исключениями, эта масса нигде не содействовала мятежу, если не была к тому принуждена силою, казнями и пугами. Она осталась и останется твердым оплотом русского правительства, не смотря на направленное против нея революционное давление.

Но в этой же массе есть умы робкие и легковѣрные, которые легко поддаются увещанию и на которых неизбежно должны были произвести влияние: возбуждение извѣст, подстрекающее печати и в особенности распространения толкования о дипломатической деятельности и о намерениях иностранных держав.

Возмутители Царства Польского, конечно, не пренебрегли этим средством к увещанию слабых и нерыночных, лаская их надеждами на предстоящее будущее деятельное вмешательство иностранных держав в пользу самых крайних их стремлений. С одной стороны эти обольщения, а с другой терроризм центрального комитета, не отступающего ни пред какими преступлениями, содействовали усилению рядов инсургентов и умножению числа жертв.

Таким образом державы невольно пришли к тому, что действовали совершенно против той цели, которую имели в виду. В то самое время, когда они домогались от русского правительства скорого умиротворения Царства Польского, их дипломатическое вмешательство, которым воспользовались и которое представляли в ложном свете предводителя мятежа, дѣлало главным препятствием к восстановлению спокойствия, потому что это вмешательство благоприятствовало попыткам лишить русское правительство содействия массы народа.

Следовательно, вместо того, чтобы утверждать что *правительственная и материальная помощь извне имела бы мало влияния на возмещение, если бы чувства всего народа не были столь равнодушны России*, было бы более справедливо сказать, что общественное мнение не было бы вовлечено в заблуждение, если бы инсургенты не изыскивали правительственной поддержки из дипломатического вмешательства держав.

Влияние этого вмешательства неоспоримо. Оно ясно проявляется в тех переменах расположений умов в державы, которые обнаруживаются соответственно тому, поддерживает ли или ослабляет надежды революции ход дипломатических сношений. Оно еще легче видно в настоящее время, когда массы народа, разочарованные, утоленные смутами, преступлениями и терроризмом центрального комитета, больше и больше выражают свое отвращение к этим врагам общественного спокойствия.

Итак, не подлежит сомнению, что задача, волнующая Польшу, возбуждающая Россию и интересующая Европу, будет весьма близка к разрешению с того дня, когда действия и слова держав, желающих лишь блага народа, мира и спокойствия Европы, примут такое направление, которое убедило бы поляков, что державы не намерены благоприятствовать мечте о восстановлении великой независимой Польши, могущей осуществиться лишь на счет владык трех больших государств и ценою всеобщего европейского потрясения; что державы намерены сохранить положение дѣла, даное своим национальным благоденствием лишь от неразрывного соединения с Россією, под скипетром справедливого и благодушного Монарха, от примирения и постепенного развития, возмещенного им ГОСУДАРСТВОМ и прочно обеспеченного всеми действиями Его Царствования и настоящим направлением Его правительства и Его народа.

У. Было бы бесполезно разсуждать вновь вопросы об амнистии и о прекращении военных действий.

предложенные тремя дворами. Утверждают, что прекращение военных действий было возможно; что достоинство великого государства не могло заключаться в продолжении неравной борьбы; что самые непреклонные противники России не пожелали бы нарушить перемирие; что эта война заслуживала быть испытанием на долготу и что она сдѣлала бы честь тем, которые предприняли бы приведение ее в исполнение; наконец, что амнистия, подчиненная политическим видам русского правительства, не могла произойти должного впечатления на поляков, как о том свидетельствует послѣдняя амнистия, оставшаяся бездѣйственной.

Достаточно признать, что в вопросах о достоинстве можно расходиться в мнениях, но что действительным суждением в дѣлѣ собственного достоинства может быть лишь само правительство. Если бы даже польские инсургенты не нарушили перемирия, они навѣрно воспользовались бы им для пополнения своего вооружения и для усовершенствования своей организации. Ответственность каждого правительства так велика, что оно не может увлекаться честолюбивыми опытами, которые повели бы только к продолжению бездѣйственной борьбы и к пролитию драгоценной крови.

Если амнистия, произвольно дарованная ГОСУДАРСТВОМ ИМПЕРАТОРОМ, не подбуждала на поляков, то почему амнистия предложенная была бы действительна? Если только потому, что она была бы предложена и гарантирована иностранными державами, то должно признать, что русское правительство имело полное право предпочесть подчинение этой амнистии своим собственным видам, а не внешним политическим.

VI. Что касается до конференции, то утверждают, что если русское правительство признает за державы, подписавшими какой-либо трактат, право его истолковывать, то оно должно теперь признать за ними и право собирать для пользования правом истолкования. Это фактическая невозможность этого собрания, в случае отказа русского правительства от него участвовать, есть единственная уступка его свободѣ действия.

Если бы дѣло шло об основных изменениях в началах, постановленных в вѣнском трактатѣ, то не подлежит сомнению, что этимъ должен был бы заняться конгресс. Но вопрос заключался лишь в применении этих начал, и невозможно не признать, что всякое разсуждение по этому предмету затрундо бы самым близким подробностям внутреннего управления. Было бы трудно определить свойство национальных учреждений, способ и степень представительства, круг и размахъ дѣйствительных собраний, избирательный ценз и пр. и пр. Между темъ нельзя представить себе ни вопроса, больше чекотливых, ни вмешательства больше прямого. То правительство, которое подчинилось бы подобному вмешательству, на дѣлѣ отключилось бы от своей власти и передало бы ее конвенции. Сдѣланное вместо этого русским правительствомъ предложение о соглашении между тремя соседственными дворами, результаты которого были бы сообщены державамъ, подписавшимъ трактатъ 1815 года, — кажется, не было хорошо понято. Было выражено мнение, будто это предложение отдалось от пути, начертанного трактатами 1815 г., что тогда державы не имели еще оснований этих трактатов, служащих лишь исходною точкою их дипломатических действий. Напоминали, что отдаленные трактаты, заключенные в то время между тремя дворами, касались только вопросов второстепенных, торговли, судоходства, бичевников и пр. и пр. и что сверх того постановлены эти отдаленные трактаты были окончательны и исключены в общій акт, какъ входящие в его состав и какъ имѣющие ту же силу и то же значение. Наконецъ замѣчали, что вѣнскій кабинет отвергнулъ всякое предварительное соглашение подобнаго рода, какъ противное его достоинству.

Такъ какъ депеша г. австрийского министра иностранных дѣл не содержитъ в себѣ никакого намека на послѣдній пунктъ, то было бы полезно и возражать на него. Ему одному принадлежит право оценить то, что может касаться достоинства его государства. Достоверно то, что Императорскій кабинетъ, предлагая мысль о соглашении между тремя соседственными дворами на основаніи историческихъ примѣровъ, не может быть заподозренъ в желаніи нарушить чье-либо достоинство. Впрочем достаточно того, что австрийское правительство признало подобное соглашение несомненнымъ с новыми заключенными имъ политическими связями.

Что же касается до сущности самого вопроса, то русское правительство имѣло единственной целью напомнить объ установленномъ вѣнскимъ конгрессомъ различіи между началами общими касающимися всей Европы, и вопросами внутренними, принадлежащими к исключительному вѣдѣнію границахъ между собою государствъ. Государства, владѣющіе частями прежней Польши, могли согласиться на извѣстныя уступки в своихъ верховныхъ правахъ, вступая между собою въ переговоры, съ целью введенія некотораго единообразія въ управленія польскими областями, на основаніи общихъ началъ, постановленныхъ конгрессомъ; но государство эти никогда не согласились бы на передачу Европы своихъ верховныхъ правъ.

Это различіе ясно подтверждается постановленіями 1815 года. Если в то время отдаленные договоры, заключенные между тремя дворами, касались только вопросовъ торговли, судоходства, бичевниковъ и пр., то это произошло лишь оттого, что эти только вопросы и требовали тогда разрешения. Темъ же менее должно замѣчать, что эти второстепенные вопросы были незначительными. Напримѣръ вопросы касавшіеся границъ, имѣли весьма важное значение. Трактаты, заключенные между тремя дворами в 1818 и 1825 годахъ, о таможенныхъ, о выдачѣ дезертировъ и пр. имѣли до некоторой степени цѣну и въ политическомъ отношеніи. Наконецъ, трактаты, заключенные между ними в 1833 и потомъ в 1846 годахъ касательно свободнаго государства Краковского, были еще важнее. Однако же всѣ эти трактаты были заключены безъ участія державъ, подписавшихъ окончательный актъ вѣнскаго трактата.

Это основное различіе вполнѣ примѣняется и къ настоящему положенію. Нынѣ начала, постановленные общими вѣнскимъ трактатами, наискѣ не оспариваются, потому что съ одной стороны три державы, сдѣлавшія России представлення о Польшѣ, приняли за основаніе договоры 1815 года, а съ другой, русскій кабинетъ заявилъ свое желаніе соблюсти эти договоры.

Следовательно дѣло идетъ только о примѣненіи этихъ постановленій, но при этомъ уже касаются внутреннихъ вопросовъ, которые признавались всегда тремя соседственными державами зависящими отъ ихъ верховной власти и принадлежащими исключительно имъ вѣдѣнію.

Переходя къ заключенію изъ области разсужденій на практическую почву, на которой только и можетъ быть

Одъ chwili, в которой powstały polscy, którzy rabują, wieszają, zabijają, katują i pustoszą swój kraj byłoby uważani za obrońców tego co jest największym w sercach ludzkich — omyślow ojezyny, narodowości i religii, — byłoby zupełnie daremnym rozprawiać o pojęciach prawa opartego na traktatach. Rzecz toczyłaby się jedynie o wyższość siły między rządem posiadającym ludność rozmaitych plemion i wyznania i mieszkańcami wdychającymi do pożybycia się wszystkich węzłów utworzonych przez historię i przez traktaty. Przyszłoby przerobić kartę świata w imię zupełnie nowych zasad, wymykających się z pod wszelkiej oceny, ponieważ nie przeszły przez próbę udzielenia.

Co do różnicy czynionej między wierzycielami polspolitego pokoju i massami żyjącymi pokojem i pracą, a więc rzeczywiście zachowawczymi, jest ona zupełnie prawdziwą. Rząd rosyjski właśnie liczył i jeszcze liczy na tę wielką masę chwiejną, w doprowadzeniu Królestwa Polskiego do warunków porządku i spokojności, niezbędnych dla jej szczęścia i zastosowania pożytecznych reform. Ale i w tym razie właśnie usiłowania jego były zwinięte przez wpływy zewnętrzne.

Niepodobna, aby nie uderzał ten szczegół, iż widzieliśmy rząd niemożący być podejrzanym o sprzyjanie rewolucji, iż znajdowały się doprowadzaniem do popierania tej samej sprawy, jak i jej organa najmocniej wierzytelności i jej najzaprężniejsi przewodnicy; że rządy pracujące nad utrzymaniem równowagi europejskiej, opartej na traktatach 1815, i które tekst rzeczonych traktatów brały za punkt wyjścia swojej dyplomatycznej interwencji, znalazły się doprowadzaniem do bronienia tej samej sprawy, co powstańcy polscy i zwolennicy kosmopolitycznej rewolucji, głośno marzący o wskrzeszeniu Polski niezależnej w granicach 1772-go i o powszechnym europejskim wywróceniu, to jest o negacji i zburzeniu stanu rzeczy opartego na traktatach.

Te anomalje musiały konieczne wprawdzie w odmet umysły już rozgarczowane przez wywołanie wspomnianego niepodległości narodowej, zawsze łatwych do obudzenia. Przyczyniły się one do rozpowszechnienia złudzeń w krzyżową wojnę wszystkich niemal państw europejskich, dla doświadczenia celu wprost przeciwnego potrzebom i widokom większości tychże rządów.

Właśnie to złudzenie działało na tę wielką masę chwiejną, która wszędzie patrzy z odrazą na nielad i która jest rdzeniem zdrowym i silnym, tak, że, na niej rząd sprawiedliwy i światły może oprzeć pomyślnie kraj przez zastosowanie środków przeznaczonych być ręką osób i własności. Ta masa wie dobrze, że nie może oczekiwać tych rękami, jak tylko od powagi rządowej, nie zaś od władz anarchicznych, wydzielających sobie prawo łupienia i uciskania kraju.

Nigdzie, chyba z bardzo małą wyjątkami, nie sprzyjała ona nieladowi, bez wyraźnego przynus, bez męczarni lub zgory. Pozostała ona i pozostanie silną podporą rządu rosyjskiego, mimo nacisk rewolucyjny, który nad nią ciąży.

„Ale i między tą masą są umysły lekkie lub łatwowne, podatne zbłąkaniu i na które podżegania zagraniczne, wyzywania dziennikarskie, a nadewszystko rozkrzewiane komentarze co do dyplomatycznej postawy i zamiarów państw zagranicznych, musiały konieczny wpływ wywierać.

Wichrzyciele Królestwa Polskiego nie zaniedbali tego środka podżegania słabych, lub wahających się, przedstawiając za bardzo blizkie wkanie się czynne cudzoziemskie na rzecz ich najzaprężniejszych pragnień. To zwodzić do jednej, a zgroza komitetu centralnego, nieoczekiwane się przed zadaną zbrodnią, z drugiej strony, przyczyli się do powiększenia szeregów powstania i do zwiększenia liczby ofiar.

Mocarstwa w ten sposób, mimowolnie doprowadzone zostały do pracowania wprost przeciw celowi, jaki sobie zamierzali.

Kiedy żądały od rządu rosyjskiego prędkiego uspokojenia Królestwa Polskiego, dyplomatyczne ich działanie wyzykiwane i wypaczane przez przewódce buntu, stało na główne przeszkodzie powrotowi spokojności, pomagając zamachom wytyczanym na wycucie rządu rosyjskiego ze współdziałania mass.

A więc, zamiast twierdzenia, że „wsparcie moralne „i materialne zagraniczne miałyby wpłynęło na powstanie „gdyby uczucie powszechne nie było zrażone do Rosji;“ słuszniej byłoby uznać, że uczucie powszechne nie byłoby w błąd wprowadzone bez tego moralnego wpływu, jaki powstańcy czerpali w postawie i dyplomatycznej interwencji mocarstw.

Ten wpływ jest niezaprzeczony. Objawia się on jasno w tej chwiejności, jaką widać w usposobieniu umysłów w Królestwie, według tego, jak położenie dyplomatyczne za granicą zdaje się wzmacniać lub walczyć nadzieję rewolucji. Objawia się dziś jeszcze jawniej, gdy massy rozczarowane, znużone nieladem, zbrodniami i zgrozą komitetu centralnego, oświadczały coraz większy wstręt do tych nieprzyjacieli spokojności powszechnej.

Niepodobna więc wątpić, że zagadnienie miotające Królestwem Polskim, zajmujące Rosję i obchodzące Europę, byłoby zbyt blizkie do rozwiązania w dniu, w którym postawa i język mocarstw, niechających niczego prócz dobra Królestwa, pokoju i bezpieczeństwa Europy, obliczone zostaną w ten sposób, aby dać poznać Polakom, że nie myślą dopomagać marzeniom odbudowania Polski wielkiej, niepodległej, co urzeczywistnić się nie da, chyba przez rozbiór 3-ich wielkich państw i ceną ogólnego pożaru; że chcą utrzymać porządek rzeczy oparty na traktatach i że Polacy powinni wyglądać swojego narodowego szczęścia od nierozważalnej jedynoty z Rosją pod Monarchą sprawiedliwym i laskawym; od zastosowania prawidłowej gry instytucji, które im są nadane; od postępowego rozwoju, który Panujacy dać przeczą i którego wszystkie czynności panowania i obecne dążności Jego rządu i Jego ludu przedstawiają pewną rękomię.

V. Daremnie byłoby wracać do amnestji i zawieszenia kroków nieprzyjacielskich, które przekadały trzy dwory.

„Utrzymują, że zawieszenie kroków nieprzyjacielskich nie „było niepraktycznym; że wielki kraj nie może zasadać „swojej godności na przedłożeniu nierówności walki; że naj- „zaciętsi przeciwnicy Rosji nie śmieliby złamać rozejmu; „że warto było zrobić próbę, bo uczyniłaby zaszczyt tym „coby ją zagali; nakoniec, że amnestja zależna od przy- „zwolności politycznej rządu rosyjskiego nie mogła wpły- „nać na usposobienia Polaków, jak świadczy blachy sku- „tek ostatniej amnestji.“

Dosyć zauważyć, że można różnić się w zdaniach na czym polega godność; ale każdy rząd powinien być jedynym sędzią godności własnej. Gdyby nawet powstańcy polscy niezwalczali rozejmu, skorzystaliby z niego najniezawodniej do uzupełnienia swych uzbrojeń i organizacji.

Rząd ma zanadto odpowiedzialności, aby cześć swoją wystawiał na doświadczenia prowadzące tylko do przedłużenia walk opłakanych, w których płynie krew zbyt droga, aby ją trwonić.

Co do amnestji, jeżeli ta którą CESASZ samorzutnie udzielił, nie wpłynęła na usposobienia Polaków, da czegoż amnestja przekładana miałaby być skuteczniejszą? Jeżeli dla tego, że ją dają i za nią ręczą mocarstwa zagraniczne, uznać należy, że rząd rosyjski był w prawie uczynić ją zawisłą od własnych przyzwolności politycznych raczej, niżeli od przyzwolności obcych.

VI. Co do konferencji utrzymują, że „od chwili od któ- „rą rząd rosyjski przypuszcza prawo wykładu państwom, „które podpisywały traktat, powinien przypuścić także, że „tym państwem służy moc zebrania się dla jego spełnie- „nia. Wolnej jego woli w podobnym przedmiocie udziela „się tylko ten fakt materialny, że jego odmowa wzięcia u- „działu uczyniłaby je niemożliwym.“

Gdyby chodziło o wprowadzenie zmian zasadniczych w pierwsiach wypowiedzianych w traktacie wiedeńskim, niema wątpliwości, że kongres powinien się był tam zająć. Ale rzecz toczyła się tylko o zastosowanie tych pierwsiach i niepodobna zapoznać, że wszelkie roztrząsanie w tej mierze dotknęłyby szczegółów najbliższych administracji. Potrzeba byłoby określić znamie stanowiące instytucje narodowe; tryb i stopień przedstawicielstwa, władzę zgrupowań przedstawicielskich, wysokość opłaty wyborczej i t. d. i t. d. Niepodobna wymyślić zadań drażliwszych, ani bezpośredniej wtrącania się. Rząd któryby to przyjął, już tym samym zrzekłby się swojej powagi i złożyłby ją w rękę konferencji.

Zdaje się, że przełożenie które rząd rosyjski zamiast owego uczynił, to jest pozostawienie się trzech dworów ościennych, którego wypadek byłby doprowadzony do wiadomości państw, co podpisywały traktat 1815-go, niedobrze było zrozumiane. Utrzymywano, że „oddalało się od przykładów 1815-go, że wówczas mocarstwom właśnie zbywało na podstawie tych traktatów, które dziś są punktem wyjścia i dyplomatycznego ich działania. Przypominano, że traktaty osobne, pozawierane w owym czasie między trzema dworami, obejmowały tylko szczegóły handlu, spławów, biczowników, i t. d. i t. d., i że zresztą zastrzeżenia tych osobnych traktatów zostały ostatecznie objęte w akcie ogólnym, jako stanowiące jego część, oraz mające też samą siłę i wagę. Zauważano nakoniec, że gabinet wiedeński odrzucił wszelkie porozumiewania się wstępne tego rodzaju, jako przeciwne swojej godności.“

Ponieważ depesza pana ministra spraw zagranicznych austriackich nie zawiera żadnej wzmianki o tym ostatnim szczególe, daremnem byłoby jego podniesienie. Do niego tylko należy ocena, co może ściągać się do godności jego kraju. To tylko pewna, że gabinet Cesarski przedstawiając myśl porozumienia się trzech dworów ościennych według przykładów historycznych, nie może być podejrzanym o chęć ubliżenia czyjkolwiek godności. Zresztą dosyć na tém, że rząd austriacki uznał podobne porozumienie się za niezgodne z nowymi związkami, które zaciągnął.

Co do treści pytania, rząd rosyjski niema innego celu, prócz przypomnienia głębokiej różnicy, jaką dawniejsze przykłady kongresu wiedeńskiego położyły między zasadami ogólnymi obchodzącymi Europę, a pytaniami wewnętrznymi należącymi wyłącznie do państwa ościennych. Rzeczone państwa, posiadające każde z nich część dawniej Polski, mogły zaniechać praw swoich monarchicznych dla układów mających zaprowadzić pewną harmonję między swymi posiadłościami polskimi, według ogólnych zasad, położonych przez kongres; nigdy wszakże nie zgodziłyby się na przeniesienie tych praw monarchicznych w ręce Europy. Ta różnica jasno odbija w zastrzeżeniach 1815. Jeżeli w owym czasie osobne traktaty zawarte między 3-ma dworami ściągały się tylko do pytań handlowych, spławnych, biczowników, i t. d. i t. d., to dla tego, że tylko te pytania wytoczone na stół. Niemniej wszakże przyznać należy, że te szczegóły nie były małej wagi. Rzecz dotycząca się granic naprzykład przedstawiała bardzo trudne znaczenie. Traktaty zawierane między trzema dworami w latach 1818 i 1825 co do komor celowych, wydawania zbiegów, i t. d. i t. d., miały pewną doniosłość polityczną. Nakoniec traktaty pozawierane między niemi w 1833-m, a później w 1846 co do wolnego miasta Krakowa, były jeszcze ważniejszymi; a jednak te wszystkie traktaty stanęły bez uczestnictwa państw, które podpisały główny akt wiedeński.

Ta różnica zasadnicza stosuje się doskonale do obecnego położenia.

Dziś, zasady położył nie przez ogólny akt wiedeński, nie są w sprawie, ponieważ z jednej strony trzy mocarstwa, które wystąpiły w przedstawieniach w rzeczy Polskiej, wzięły za ośnowę zastrzeżenia 1815-go, a z drugiej, gabinet rosyjski oświadczył, że chce je szanować. Idzie więc tylko o ich zastosowanie, ale tu nastroczają się pytania bliższe poczynane zawsze przez trzy państwa ościennie za należące do dziedziny ich praw monarchicznych i do ich wyłączonej władzy.

W ogóle, jeżeli z dziedziny rozpraw chciałoby przejść na pole praktyki, jedyną na którym mogłoby rozwiązać się zadanie tak ważne, wyniknie ztąd, że trzy dwory pragną powrotu Królestwa Polskiego do warunków trwałego

Otworła, a gaz kłębami jął się wydostawać z balonu. Nieszczęśliwy szybko poleciał na dół, a upadłszy na dno łódki, ma się rozumieć, że pociągnął za sobą sznurki, tak że przez cały czas gaz wydobywał się przez otwór, a owiśa całym ciężarem na łódce materja, z której balon był zrobiony, z taką siłą cisnęła ją o ziemię, że aż o sążeń w górę podskoczyła. Po tak nieszczęśliwym wypadku użycie nieoczyszczonego gazu kwasu węglowego w balonach na zawsze zaniechanem będzie.

Gdyśmy już napisali te słowa, doszła do nas wiadomość z Paryża o nowym udoskonaleniu balonów za pomocą napowietrznicy lokomotywy. Ponieważ to ma związek z dopiero opowiedzianym przedmiotem, przytaczamy ten fakt, nie reżąc wszakże za jego prawdziwość. Dla pokrycia wydatków na zbudowanie tej maszyny zawiązała się jakoby stowarzyszenie angielsko-francuskie, które zbuduje olbrzymi balon, mogący podjąć 800 ludzi, a nawet wszystkie akcesoria życia, nawet drukarnia, bez której teraz we Francji nie obejść się nie oboję. Długość tego aerostatu ma wynosić po trójną wysokość wieży Notre-Dame de Paris. Lądowska fabryka dostarczyła już nań 12,000 metrów kitajki. Ten balon - potwór ma być wypuszczony we wrześniu w Baden-Baden. Nowy systemat nadpowietrznicy żegluga dozwala przyczepić do tego olbrzyma inny balon, mający być zbiornikiem gazu, a przez to mogący uczynić podróż dłuższą jak przedtem. Pierwsza podróż w Baden-Baden znalazła już wiele ochotników. Potrwa ona ośm dni. Następnie mają się odbyć napowietrzne podróże z głównych stolic Europy a nawet Ameryki. Tak brzmi projekt — co do nas, wolimy być niewiernymi Tomaszami.

Wracając do Londynu i do jego nieprzyjemności, nawiasem wspomniemy o niemieckich wędrownych muzykach. Nie niepodobna sobie wyobrazić przykrejszego nad niemiecką instrumentalną muzykę na ulicach Londynu. Pięciu lub sześciu podrostków, staje w rząd pod twym oknem, przykładają trąby do wędrych ust i poczynają istic hogartowski koncert. Te dźwięki mianujące, dzikie, niesforne przypływałyby o pomieszanie zmysłów Mozarta lub Beetowena. A mieszkaniec Londynu musi przysłuchiwać się tym szpatmatycznym tonom codziennie!

Jakże jest innym Włoch-katrynkarz! Jego narodowe, angielskie arje, żywy odgłos znajdują w sercach słuchaczy, którzy zasłyszawszy go, nie zaniebają nogą wybić taktu a usta powtarzać pół-głosem „God save the Queen“ lub „Rule Britannia!“ Jest to postać nader sympatyczna dla każdego Anglika.

Byliśmy niedawno w Londynie świadkami pożaru, który opisujemy ci, czytelniku, niewątpliwie, że nie wiesz nam tego za złe, ile że, w moich przynajmniej oczach, miał on charakter czysto miejscowy. Hałas i blask niezwykłej rozbułdź miło o północy. Wykoszcie z łóżka i uchylił sztoru — było dziełem jednej chwili. Jasna luna okrywała pół widnokręgu, każąc się domyślać, że pożar musi być niedaleko. Udałem się z przyjaciółmi do tłumem dążącym w jedną stronę. Pożar był na tej samej ulicy gdzieś mieszkali, a więc łatwo mógł nabrać dla nas większego, bo osobistego interesu. Na szczęście noc była cicha, a gęste fale jaskrawego płomienia, podejmując się nad kupami palących się drew w drewnianym składzie, wznosiły się niebotycznym snopem w górę. Mnóstwo widzów stało już w kolo, lecz wszędy panowała zimna krew i spokój. Najmniejszego hałasu ani nie nieznających okrzyków, jak się to w innych miastach przy podobnych wypadkach dzieje. Niko nie ciągnął pomocować wodę, nikt się nie upiera ani sprzeciwia. Następnie dowiedzieliśmy się, że pięćdziesięciu trzech ludzi, z osób prywatnych pomagali tutaj strażą ogólną, lecz ci — byli naje ci! Olbrzymia drabina na kołach, służąca do ocalania mieszkańców wyższych piątr, dopiero co odjeżdżała od domu gdyśmy się zbliżyli. Ocalała już sześć osób, którym ogień odciał był ucieczką na dół po wschodach domu; teraz nie była już potrzebna, albowiem wszyscy mieszkańcy sąsiednich domów zdolałi wydostać się na ulicę. Trzeba było poduwać, jak lekko i szybko jeden człowiek posiadał te olbrzymią maszynę.

Na ulicy stały kufce wody, a więc sikawki już w działaniu. Do ręcznych sikawek zadnego tu prawie znaczenia nie przywiązywano. Ogólna uwaga zwrócona była na parową sikawkę, dzięki której sąsiednie domy, kiom małego uszkodzenia, wyszły cało z tego pożaru. Parowa sikawka może być postawiona o pięćdziesiąt sążni od ognia, a jednak przeciągnięta od niej ponad domami i przez domy rura, działa z takim pośpiechem i siłą, na jaką się nigdy zdobyć nie są w stanie jej ręczne współzawodnice. I tutaj to samo miało miejsce. Pożar zajął takie domy, do których żadnego przystępu miechy nie mogły ręczne sikawki. Tymczasem parowa, stojąc o kilkadziesiąt sążni, zupełnie ocalała ogień gdzie się ten tylko pokazał. I dziwny był widok! Wówczas, gdy o pięćdziesiąt od niej sążni ogień uiszył składy towarów na tysiące funtów szterlingów, tutaj tenże sam ogień poruszał maszynę i wyrzucał wodę na ocalenie tychże samych tysięcy. Im jaskrawiej polyskał ogień w komnie sikawki, i im więcej iskier w górę wyrzucał, tem widoczniej jakby się wydłgał swój ryl w tak nierównym dymu. Wreszcie, po rozebraniu dachów sąsiednich domów, ogień coraz słabiał i niknął, machina z trzaskiem i hukiem wylewała potoki wody, wszystko było w najwzajemnym porządku, dopóki turkot odjeżdżającej drabiny o - o - b r z y m k i nie przypominał nam, że czas się udać na spoczynek.

WIADOMOŚCI BIEŻĄCE.

— Z POZNANIA pod dnem 14 bieżącego mies. piszą do Gazety Warszawskiej: Rozporządzeniem królewskim z dnia 6-go września, rozwiązano drugą izbę pruską, w skutek czego i mandat naszego poselskiego grona ustaje. Jak organa ministerjalne zapewniają, nie nastąpi zmiana dotychczasowego prawa wyborczego, a nowe wybory odbędą się jak w całej monarchji, tak i u nas, około połowy przyszłego miesiąca. Jaki będzie ich rezultat, niewiadomo nam naturalnie. Cokolwiekbyż, uważamy to przecież, że względu na obecne nasze stosunki i okoliczności, za rzecz więcej niż wątpliwą.

Po wszystkich katolickich gimnazjach Wielkiego Księstwa Poznańskiego i Prus Zachodnich odbywają się obecnie egzamina dojrzałości, których rezultat stanie się dopiero wiadomym z końcem roku szkolnego, na święty Michał. Jedno gimnazjum Wajerowskie tylko, znajdujące się tuż nad Bałtykiem, w danym Księstwie Lembursko-Butowskiem, ukończyło swój rok szkolny w miesiącu sierpniu i wydało program, z którego części statystycznej następnie wyjmujemy szczegóły, przypominając, że Wajerów to ostatni, najdalej wysunięty w Pomorze punkt, zamieszkały jeszcze w bardzo przeważnej części przez ludność polską. Ogólna liczba uczniów tegoż gimnazjum wynosiła 337 uczniów, pomiędzy którymi 214 katolików czyli Polaków, ponieważ i na Kaszubach, podobnie jak w Poznańskim, ludność polska wyznaje wyłącznie prawie wiarę katolicką, kiedy ludność niemiecka jest wyznania luterskiego. Sześciu uczniów składało przy końcu roku szkolnego egzamen dojrzałości, pomiędzy którymi dwóch Polaków poświęca się nauce teologii. Nauce języka polskiego przeznaczona wprawdzie w gimnazjum Wajerowskim dość skromna liczba godzin; jednakże nie można twierdzić, aby była całkiem zaniedbana. Tak np. widzimy w każdej klasie, począwszy od najniższej, skończywszy na najwyższej, przynajmniej dwie lekcje tygodniowo poświęcone nauce języka polskiego; prócz tego, znajdujemy w rzędzie przedmiotów zapisanych na egzaminie publicznym, mowę polską; dalej widzimy, iż uczniom składającym egzamen dojrzałości zadano także wypracowanie polskie, a co najważniejsza, przekonywamy się z programu, iż biblioteka tegoż zakładu, istniejącego zaledwie od lat kilku, wraza, dzięki hojności różnych dobroczyńców, w liczbie książek polskich. Nauczycieli Polaków liczyło gimnazjum Wajerowskie trzech, Marońskiego, znanego z kilku rozpraw historycznych, zamieszanych we Wrocławskim Zniciu; Pióra i Habowskiego; czwarty, dr. Masłowski, odszedł, powołany przez rząd Królestwa Polskiego do gimnazjum w Plocku. Gimnazjum w Trzemeszynie, zamknięte w skutek rozporządzenia ministerstwa oświecenia w marcu r. b. jeszcze do tego czasu nie otworzone. Jest jednakże wszelka nadzieja, że to najpóźniej z początkiem roku przyszłego nastąpi. Tymczasem zaś będzie od października r. b. otworzone nowe gimnazjum w Gnieźnie. Zakład ten jednakże, charakteru mieszanego (Simultan-Gymnasium), nie będzie miał cechy szkoły polsko-katolickiej.

Z pola piśmiennictwa nie mamy dzisiaj nowego doniesień nie przychodzi. Wyszedł tylko nowy, pierwszy na półroczie drugi rok 1863 poszyt „Przeglądu Poznańskiego.“ Zawiera on przedmioty między innymi następujące: 1) Poezję: 2) Żywot Świętego Ojca Franciszka z Asyżu, z przedmową ks. Prokopa, zakonu Kapucyńskiego w prowincji polskiej, exprowincjała; 3) Historję popularną papieży J. Chantrela, tłumaczoną z francuskiego; następnie rozbiór kilku broszur francuskich; 4) Nekrologi Józefa Lompy, Felixa Slotwińskiego, Mieczysława Romanowskiego i Deleczusa; 5) nareszcie dział zwykły „spraw publicznych.“

— RZADRA UROCZYSTOŚĆ odbędzie się dnia 4 października b. r. we Lwowie w kościele archidiecejalnym ormiańskim. Ks. Karajan Marmoros, proboszcz kapituły, kanonik gremjalny i szambelan Jego świątobliwości, którego Ojciec św. w uznaniu tytoelnych zasług, gorliwości w opowiadaniu słowa Bożego i przykładań pobożności, wyniósł na godność infuata, obchodzić będzie w tym dniu rocznicę poświęcenia na kapłaństwo i pamiątkę sprawowania takowego; a to bez przerwy przy tymże kościele, przez lat pięćdziesiąt. (G. P.)

— KOLEJ ŻELAZNA ZE LWOWA DO CZERNIOWIEC. Donoszą ze Lwowa: Dnia 3 b. m. przybyli tu inspektor kolei galicyjskiej p. Ofenheim z głównym przedsiębiorcą tej nowej kolei p. Giles, aby temu ostatniemu oddać formalnie całą tę przestrzeń. O ile nas z pewnego źródła dochodzi, zamierzono postąpić sobie w ten sposób: Do d. 1 listopada 1864 zamierzają przedsiębiorcy angielscy wykończyć i oddać do użytku przestrzeń ze Lwowa do Stanisławowa. Budowa tej drogi wypuszczona towarzystwu angielskiemu za cenę ogółową, podzieloną będzie na 10 części; każda z nich rozpoczęta będzie na wiosnę, a już teraz dobierają do robot ludzi technicznych. Ośm części powierzonych będzie inżynierom angielskim, a dwie krajowym. Już siedmiu tych inżynierów angielskich przybyło i rozjechało się na właściwe stacje, aby rozpocząć wytykanie, które musi być zupełnie skończone przed zimą. W ciągu zimy projekta będą wygotowane i zacznie się dostawa materiałów na każdą stację i do każdego miejsca. Co się tyczy linii obranej, nie będzie ona ani taką jak ją w jesieni r. 1857 dyrekcja kolei galicyjskiej przyjęła, ani jaką naczelny inżynier rządowy w r. 1846 wytknął, lecz zupełnie nowa, o wiele krótsza chociaż trudniejsza. Linja ta wyniesie do Stanisławowa tylko 17 mil (a dawniej wynosiła 24) i wychodzi z dworca we Lwowie Nowym Światem przez Wałkę, przebiega bardzo wielki parów pod Pasiekami spuwidów, Bobrki i Kaliniec wzdłuż wielkiego stawu ku Bursztynowi. Staraniem będzie zbli-

żyć się do tego miasta mającego znaczne targi na bydło, a potem pojedzie się prosto na południe na Halle i następnie wzdłuż Dniestru do Jeżupola, gdzie rzekę tę bardzo tu szeroka koleję przekroczy. Stąd prosta droga do Stanisławowa. Wątpliwie można, czy taka droga odpowiada wymaganiom kolei żelaznej pod względem gospodarstwa narodowego; pod względem zaś technicznym ma ona tę wyższość nad koleją po prawym brzegu Dniestru, że na linii tej wybranych uniknie się wielkiej liczby mostów i mostków, któreby lekko licząc, na tamtej linii blisko milion zlr. kosztowały. Przyszłość przekaże, czy nowo wytknięta linja przyniesie dla handlu takie korzyści, jakich się w tej chwili z nięj spodziewają. (G. P.)

— GIMNAZJUM FRANCISZKA JÓZEFA we Lwowie. Na posiedzeniu rady miejskiej dnia 10 b. m. sprawozdawca sekcji 2, radny dr. Pilat przedłożył zgromadzeniu projekt odpowiedzi na reskrypt c. k. namiestnictwa, dotyczący się gimnazjum Franciszka Józefa. W odpowiedzi tej, rada oświadcza na wstępie, iż z głęboką wdzięcznością przyjmuje łaskę z jaką cesarz przyzwolił raczył na podniesienie niższego gimnazjum Franciszka Józefa na wyższe gimnazjum ośmioklasowe. Dalej wynurza odpowiedź ubolewanie, iż inne życzenia, wyrażone przez delegację miasta, mianowicie co do wykładu wszystkich przedmiotów w języku polskim, tudzież co do mianowania nauczycieli i nadzoru szkoły ze strony deputacji miejskiej zostały odmówione. W końcu oświadcza rada, iż równie jak na umieszczenie dotychczasowego gimnazjum, tak i na gimnazjum wyższe ofiaruje stosowną ubikację. Przeciw ostatniemu ustępowi oświadczył się radny pan Skłski, robiąc uwagę, iż kiedy rząd uchwaliał bez odwłania się do rady zaprowadzenie gimnazjum wyższego na wzór gimnazjum św. Anny w Krakowie, rada też nie ma obowiązku przyczyniać się do tego ofiarą ubikacji. Przeciw tej poprawce, która ostatecznie została odrzucona, przemawiali radni dr. Medejski i dr. Pilat, poczem odpowiedź rady według wniosku sekcji w całej ośnowie została uchwaloną.

— TEATR W KRAKOWIE. Z dnem 1-szym października rozpoczyna się na scenie krakowskiej przedstawienia teatralne pod kierunkiem nowego dyrektora teatru polskiego p. Miłazewskiego. Obok teatru polskiego, tędy jednak i teatr niemiecki pod dyrekcją p. Bluma, i oba będą naprzemiennie dawać widowiska. W ciągu b. m., mają być wyprzedane i oświetlone sale widowisk, na co p. Miłazewski przeznaczył 400 a p. Blum 300 zlr. Znaczną część tej roboty została już wykonaną. (G. P.)

— Pan KLECZKOWSKI, od wyjazdu pana de Bourboulon sprawujący interesy Francji w Chinach, przybył w tych dniach do Paryża. Wiadomo, że na miejscu p. de Callery, zmarłego, został mianowany sekretarzem t. m. o. m. c. cesarza do języka chińskiego. (G. P.)

ROZMAITOŚCI.

— Garkuchnie dla rzemieślników. Przed kilku miesiącami, szkockie i angielskie dzienniki, zajmowały się garkuchnia-mi dla rzemieślników, urządzonemi niedawno w Glasgowie, które, jak pokazało doświadczenie, mogą być wzorem dla zakładów podobnego rodzaju znajdujących się w Manchesterze a nawet w Londynie. Te garkuchnie zawięzają swoją istnienie gławowskim kupcom Korbetowi, który, wiedziony troskliwością ku ubogiej klasie, długo szukał prawdopodobnie znalazł wreszcie możność dostarczyć jej zdrowy pokarm, za najumiarkowaną cenę. By przedsięwzięcie to było istotnie użytecznym i dogodnym, należało je uczynić zupełnie niezależnym od zwykłych jamuzni i od wsparcia ze strony miejskiej zwierzchności. Chciał, by się ten zakład utrzymywał z własnych swoich dochodów, i uczyniłszy próbę swoim własnym kosztem, zdaje się osiągnął zupełnie zamierzony przez się cel. Pierwszą próbę uczynił p. Robert w 1860 roku, wówczas założona została pierwsza jego garkuchnia przy zakładzie marynarskim w Glasgowie. Zakład ten odwiedzało także mnóstwo majtków i robotników, iż wkrótce trzeba było założyć obok inną kuchnię. Odtąd, powoli, założono w różnych częściach miasta jeszcze jedenaście takich garkuchni. Obecnie jest ich dwadzieścia cztery lub dwadzieścia pięć. Wiktualno kuchennych dostarczać im będzie centralny zakład, który się obecnie buduje i składa się z wielkiego śpiżarni i wzorowej kuchni, opatrzonej dziesięcią parowemi piecami. W dziedziastu zakładach, działających w roku przeszłym, pracowało 130 kobiet. Stojących się zaś było 140,000, którzy konsumowali przeciętnie w miesiąc: 55,000 porcji zupy, 52,000 por. wołowy, 14,500 por. ośwień kasy, 31,000 por. kartofli, 54,000 szklanek herbaty lub kawy, 14,000 szklanek mleka, 700,000 jaj, 82,000 niewielkich bulek chleba. Odkrycie nowego zakładu w jednej z najludniejszych części miasta znacznie powiększyło tę liczbę w początku r. b. Obecnie wychodzi więcej 400,000 porcji miesięcznie. Potrawy dają się tu nader pospolite, jak widac z przytoczonego powyżej spisu, lecz są natomiast nadzwyczaj tanie i świeże. Całkowite śniadanie, składające się z narodowego pokarmu, to jest ośwień kasy, mleka, kawy, chleba i masła, kosztuje 30 centymów. W ciągu dnia można dostać za 10 centymów osobne porcje zupy, kartofli, chleba z masłem, chleba z serem, herbaty, jajek i kasy ośwień. Obiad za 45 centymów składa się z zupy, mięsa zimnego lub ciepłego, kartofli i plum-puddingu. Stołowe pokoje, z których niektóre wyłącznie dla kobiet przeznaczone, aczkolwiek za całe umiowanie mają proste drewniane stoły i takie ławki, pod względem jednak ciepła i przewiewu nie do życzenia nie pozostawiają. Można też tam znaleźć wszystkie dzienniki, lecz pić dozwala się jedną tylko wodę. Jakkolwiek niskimi są za przewidziane wyżej ceny, przyno-

szą przecież przedsiębiorcy korzyść, której używa na udoskonalenie swojego dzieła. W pierwszym roku mając tylko dwa takie zakłady, miał czystego dochodu 3,625 franków na roczny obrót 127,500 fr. Obecnie zaś obroty jego dochodzą do 500,000 fr.

— Jeden z okrętów kompanji Green Result, który świeżo przybył z Australji do Londynu, przywiózł z sobą nieboszczyka, o którego pobycie na statku wcale nie wiedziiano w czasie podróży. Dopiero przy wyładowaniu okrętu w dokach, znaleziono trupa przypartego do ściany statku, ale już zupełnie wyschłego. Miał na sobie odzież, ale ciało na kościach stwardniało. Domyślają się, że musiał się ukryć nie mając czem zapłacić, a następnie albo się udusił, albo przez narzucony ładunek wyniósł już nie mógł.

— Graffiti. — tak się nazywa wznowiony po raz pierwszy bardzo dawny sposób odwzorowywania na ścianach obrazów, a zaszczepiający się na pewnego rodzaju rytowaniu na tynku wapennym, najstosowniejszym do budowy w stylu „drożdzenia. Otóż w Wiedniu w domu Schoellera, cały szereg takich figur wybornie przez artystę - malarza Swobodę skomponowanych i wykonanych, zdobi pokoje pierzynał pętra; figury te przedstawiają rozmaite ludzkie zatrudnienia, jak polowanie, rolnictwo, rybactwo i t. d.

— Teodor, król Abissynji, rzadzi królestwem, nierównie większem od całych Niemiec. Droga podoboj usiłuje je rozciągnąć do Czarnego morza. Nie wielu Europejczyków było dotąd w Abissynji, aczkolwiek król Teodor bardzo się interesuje wiadomościami o europejskiej cywilizacji. Pomimo religji chrześcijańskiej wyznawanej wrzeczono przez króla i jego poddanych, ci ostatni nie wyszli jeszcze ze stanu dzikości. Rząd angielski zwrócił już uwagę na wzrost tego państwa. W roku przeszłym, gdy konsul angielski Dunhan Kamerton towarzyszył księciu kouburskiemu w wyprawie do krainy Abab, Szochos i Bogos, miał polecenie zjechać do króla Teodora. By go zadowolić i zjednać, ksążę posłał mu swój order. Odpowiadając na to, król Teodor przysłał list w języku ambarskim, z angielskim tłumaczeniem. Treść jego następująca: „W imię Ojca i Syna i Ducha Świętego. Wybrany przez Boga i ludzi, Teodor, król etjopski, Ernestowi, księciu Kouburg Gotskiemu. Mam nadzieję, że zdrowie twe w dobrym jest stanie; sam, z łaski Boga, jestem zdrow. Gdy moi pracownicy zapomnieli o swoim Stwórcy, ten oddał ich państwu Gallasom i Turkom; lecz stworzywszy mnie, Twórcę mój wydobyl mię z prochu, dał mi siłę i uzdolnił do rządzenia tym królestwem. On mi dał moc, dzięki której wygnałem Gallasów i Turków, gdy poprosił Turków, by mi zwrócili ziemie ojców moich, odmówili mi i przy boskiej pomocy spodziewam się walczyć z nimi. Od rodaków twoich dowiedziałem się, żeś książę chrześcijański, kochający chrześcijan, co mię wielce uradowało. Otrzymałem twój order, który mię wielce uszczęśliwił; dzięki ci zań. I jam chciał wysłać posła do ciebie, jako swojego przyjaciela i sprzymierzeńca, lecz Turcy tego nie dopuścili. Postaraj się, by ktokolwiek przyjął dary miłości, które pragnę ci posłać. Widzisz jak islam uciska chrześcijan!“

— 1862 r. odbyło się w Prusiech 96,918 spraw śledczych, o przestępstwach, prócz okręgu kolonijalnego, w którym było 13,604 spraw. Za obrazę majestatu było przestępstw 81, za fałszowanie monety 68, za krzywoprzysięstwo 490, za zabójstwo 474, za złodziejstwo 38,535, bankructw 137. Winnych było 135,396. Ukazano 10,254 mężczyzn i 2640 kobiet.

— Professor Renaud robił w Paryżu rozmaite doświadczenia z psami szalonemi. Ze 178 zdrowych psów, które ukasł pies wściekły, 115 u dzieliła się ta okropna choroba, 63 zaś wyleczono. A więc dowodnie to przekonywa, że wyleczenie tej choroby jest możliwe.

— Chcąc zbudować niezwykłe okręta, zwrócono uwagę na starożytne statki i znaleziono pierwowzór pancernego okrętu, teraz znaleziono starą armatę. W roku 1454 używano jej przy oblężeniu Konstantynopola, zrobił ją przed wojną węgierski renegat Urban. Strzelała kulami kamiennymi ważącymi 1,200 funtów. Aby ją nabić, używano do tego osobnego mechanizmu, który był tak powolny, że trzeba było czekać dwie godziny na wystrzał. Ponieważ Turcy strzelali tylko we dnie, nie w nocy, armata więc ta strzelała tylko 8 razy na dobę. Przewieziono to działo z Aleksandrii do Konstantynopola dwa miesiące. Średnica otworu działa nie dobrze jest jeszcze określona. Jeżeli funty były norymberskie, takie jak się dziś przy określeniu kalibru używają, to diameter 1,200 funtów kamiennych kul można łatwo oznaczyć, dla tego, że kula kamienna ma się do kuli metalowej jak 2:7; a więc diameter był 0,78 metrów, a średnica 2,45 metrów w okolo. Zresztą potwory nigdy długo nie żyły. Działo to wkrótce zostało rozerwane i zabiło swego wynalazcę.

— Professor edynburskiego uniwersytetu Stuart, robiąc doświadczenia chemiczne, rozbił szklankę z saletrowym kwasem. Zawolał służącego, zaciął z nim razem podłogę i starał się jak mógł zebrać rozlany kwas. Ma się rozumieć, że oddychał tym wyciekiem. Po upływie dwóch godzin, poczuł, że ciężko mu oddychać i posłał po doktora. Pomimo szybkiej pomocy umarł jednak w 10 godzin, służący umarł nazajutrz.

BRACIA CHOTOMSCY I KORONOWICZ.

Pogląd na wystawę rolniczą w Królewcu.

(Dalszy ciąg, Ob. N. 103.

Chów świń w Prusach Wschodnich i Zachodnich od dawna stanowi znaczniejszą gałęź przemysłu, aniżeli w innych czysto niemieckich prowincjach, i tak w r. 1858 było tu 608,737 świń, a w Brandenburgji która po tejżej prowincji najliczniejszą trzodę hoduje, zaledwie 356,627. W lat 40, zaczęto tu wpro-

wadzać rasy Yorkshire, Suffolk, Berkshire, Szockie krzyżowane z Suffolk, Essex i mieszane teje z Berkshire, a gospodarstwo trzody chlewnej z rąk chłopów przeniosło się do dworów. Sprowadzono także rasy świń węgierskich, i zauważano, że domieszanie 1/16 do 1/8 krwi węgierskiej do angielskiej, wydaje produkt żarłoczniejszy i obyty nie wykłutną paszą. Klimat ostrzejszy dotąd nie wpłynął ze szkoda na rozwój nowo potworzonych ras, które przymioty utuczania i obyty w wysokim stopniu posiadają. Na dowód tego twierdzenia, były na wystawie wieprze wagi 400—500, a nawet i 750 funtów pruskich. — Rzeźnicy chętnie kupują angielskie świnię i płacą za funt żyjącego mięsa w okolicy Królewca 3—3 1/2 sbr. (9 do 10 1/2 k.). Świnię angielską pochodzą z krzyżowania krajowych angielskich z świniami azjatyckimi, które drobne, na krótkich nóżkach mają własność łatwego utuczania sięgnowo z nich utworzona rasa w Anglii przyswoiła sobie kształt i przymioty świń azjatyckich, zachowując siłę i wzrost duży dawniej angielskiej rasy.

Świnią gatunku Essex ma lekki wklęsły grzbiet, szyję krótką, drobną kość, głowę delikatnie ukształconą, rzy spiczasty; łatwo się ucho-owa i utuczy, jest najlepszym z gatunków świń. Świnię z kraju York, czyli Lincoln, mają krzyż proste, boki okrągłe, kości drobniejsze jeszcze od poprzedniej, szczerbą białą.

Świnię z Leicester mają szczerbą białą, nadzwyczaj krótkie nogi, i bardzo do utuczania łatwe. Uważają, że do krzyżowania z białą rasą świń, najdojrzalsze są świnię tego gatunku; a do krzyżowania z czarnym lub szarym gatunkiem świń, najdojrzalsze świnię Essex lub Hampshire.

Świnię Hampshire, których wcale tu w prowincji nie ma, są czerwonej szczerb, tułów zwarty i przysiadły, uszy stojące, głowa mała, a kości drobniutkie w proporcji ciężaru ciała. Przy lada staraniu trzyma się dobrze. Na wystawie w następującym porządku, świnię ustawione były:

I. Główny oddział świń rasowych.
A. Najprzód, rosłe wieprze i świnię, maciory prośne i z prosiętami, kiernozy i tuczniaki, ras powyżej wspomnianych, sztuk 75.
B. Potem świnię małego wzrostu, maciory prośne, prosięta, wieprze i kiernozy, sztuk 92.
II. Główny Oddział.
Mieszane krajowych świń z rasą Suffolk, 3 maciory.
III. Główny oddział.
Tuczniaki ras angielskich od 3 tygodniowych prosiąt do 3 letnich maciór i wieprzy rzniętych sztuk 40.
Umieszczenie owies i świń, w zbyt ciasnych i niedosyć dla publiczności przystępnych przegrodach, było wielką ze strony zarządu nieoglednością. (Dok. nastąpi).

OGŁOSZENIA.

AVIS.

Mr. Bournier-Beaulieu, sujet français, appartenant à la partie enseignante supérieure de la capitale (Paris), dont il a des preuves incontestables, prolongera d'une année encore, en cette ville, son séjour que lui impose, contre sa volonté, des intérêts personnels.

Enfin, aux vacances prochaines, il effectuera son départ de Vilna pour s'en retourner à Paris.

Pendant ce long espace de temps, ce professeur continuera ses leçons de tous les objets de sa langue. Déjà il les a commencées pour cette nouvelle année scolaire.

Mr. Bournier peut céder, à deux jeunes étudiants de respectables familles, une partie cloisonnée de sa chambre dont les fenêtres prennent jour sur des jardins.

Ces jeunes gens auront le double avantage de se former promptement à la conversation sociale française, aux heures du thé, du dîner, de la promenade, et d'avoir, chaque jour, une leçon d'application pratique, si leurs parents le désirent.

Mr. Bournier donne ses leçons, depuis 8 heures du matin jusqu'à 8 du soir, chez lui, dans les familles et dans les pensionnats.

Son adresse:

Rue Abramowicz, 1-ère maison à l'entrée de la petite rue (Zaułek Abramowicz), maison d'Igielsztrom, après celle du gouverneur civil.

2-471

Przy Ulicy Dominikańskiej w domu JW. panów Umiaostwskich są pokoje do najęcia od 29 septembra, 1863 roku z Meblami. P. Szantyr. 4-478.

Chmiel

Bawarski, sprowadza na żądanie Edward Fechtel.

Świeże Lampredy,

PASZTETY, TRUFFLE, SOJE I PIKLE otrzymał Edward Fechtel.

1-

MIESZKANIE zupełnie odnowione, suche i ciepłe, składające się z 4-ch pokoiów i dużego salonu o trzech oknach od ulicy na 2-giem piętrze z wygodami gospodarskimi jest do najęcia od św. Michała w domu Zawadzkiej przy ulicy Bernardyńskiej pod N. 149. 1-479

Pewna osoba szuka miejsca nauczycielskiego, dowiedzieć się można na Tatarskiej ulicy w domu prezydenta Boguckiego pod N-rem 841. N. 478-1

PEWNA OSOBA, posiadająca języki niemiecki i francuski, oraz muzykę, szuka miejsca nauczycielskiego. Adres w Red. Kur. Wil. 3-474